

DR. BESENYŐ JÁNOS ALEZREDES –
MILETICS PÉTER

A 2013-AS FORDULAT: AZ EGYIPTOMI NYÁR

Absztrakt

Írásunkban megkíséreltük bemutatni a 2011-es forradalmat követő eseményeket, illetve azok következményeit. Felvázoltuk a hadsereg beavatkozását kiváltó gazdasági, politikai és társadalmi tényezőket, amelyek eredményeként megbukott az iszlamista politikai hatalom. Röviden bemutattuk az ún. egyiptomi nyár – a második nilusi forradalom – menetét, az ellenzék fellépését, illetve a Morsi és a Muszlim Testvériség válságkezelésben mutatott inkompetenciáját. Ezen túl vázoltuk az egyiptomi fordulat geopolitikai következményeit részben az iszlamista politikai erőkre, másrészt a térség államközi-hatalmi kapcsolatait illetően.

Kulcsszavak: Muszlim Testvériség, iszlamista, szalafista, Tamarod, Hamasz, Közel-Kelet, Törökország, Rijád, etióp duzzasztógát

Abstract

In this work an attempt was made to show the events after the 2011 revolution and its outcomes. Economical, political and social factors evoking the interference of the army resulted in the fall of the Islamic political power was outlined. A brief introduction to the process of the so called Egyptian Summer, the 2nd Nilotic Revolution, the actions of the opposition as well as the incapability of the Morsi and Muslim Brotherhood organisations in crisis management was given as well. In addition, geopolitical consequences of the volte-face in Egypt and their effect on the Islamic political strengths as well as foreign relations and power in the area was sketched, too.

Keywords: Muslim Brotherhood, Islamist, Salafist, Tamarod, Hamas, Middle East, Turkey, Riyadh, Grand Ethiopian Renaissance Dam

Bevezető

2013. július 3-án a hadsereg eltávolította a hatalomból Mohamed Morsi elnököt, aki korábban az iszlamista Muszlim Testvériség egyik vezetője volt. Úgy tűnt, hogy a mozgalom politikai ideológiáját szimbolizáló FJP – és maga a Testvériség – igazolta a XXI. század elején megfogalmazott elemzői véleményt, miszerint a politikai iszlám a modern hatalomgyakorlás megfelelő eszköze lehet. Ezt alapozta meg, hogy az iráni síita szakrális rendszer – az Irakkal folytatott hosszú háborút követően – számos térségben sikerrel terjesztette ki az új típusú – iszlám

teokrácia – állam befolyását. A világi rezsimek fennmaradását az iszlamista politikai pártok kihívása fenyegette, akik azt hirdették, hogy az iszlám a megfelelő válasz a modern állam irányításával kapcsolatos problémákra.¹

Politikai helyzet a fordulat előtt

Az egyiptomi rendszerváltást követően számos elemző abban bízott, hogy egy optimista forgatókönyv valósul meg: abban hittek, hogy az iszlamisták valóban elkötelezettek a társadalmi béke, a politikai pluralizmus megvalósítása érdekében, amelyet a Muzulmán Testvériség reformista szárnya deklarált.² Ezért társadalmi támogatottsága jelentősen megnövekedett, de kérdéses volt, hogy a hosszú időn keresztül illegálisban működő szervezet képes-e átlátható, legitim eszközökkel élni más politikai pártokkal való együttműködésében és a hatalom gyakorlásában.³

Kezdetben úgy tűnt, Egyiptomban megvalósulhat a politikai pluralizmusra épülő tunéziai modell. Az új kormány működésének első periódusában a koalíció működése azt igazolta, hogy képes megjeleníteni a koptok és a nők érdekeit, és nem egyszerűen a XIX. század végén megfogalmazott iszlám állam egyszerű leképeződéseként jelent meg, leginkább a pluralista iszlám al-Wasat⁴ csoport nézeteihez hasonlóan. Egyes elemzők azonban már ekkor felvetették annak lehetőségét, hogy a Testvériség által vezetett koalíció elnyomó egy-párti rendszerre válhat, sokkal inkább az iráni mintához hasonlóan és válsághelyzet alakulhat ki.⁵

A Mubarak után felálló kormányzat számára megoldandó társadalmi probléma volt a bűnözés, a foglalkoztatás kérdése, a jogrend megteremtése. Fontos feladat lett volna a törvényi szabályozás, amely megteremti az új beruházások számára kiszámítható gazdasági klímát. A csökkenő gazdasági teljesítmény növelte a

¹ <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-10-05)

² Besenyő J.- Gömöri R.: Arab Spring, Christian Fall? – The situation of Christian minorities in the Middle East after the Arab Spring (Gömöri Rolanddal közösen) – International Institute for Counter-Terrorism, Herzliya, 2013. June

<http://www.ict.org.il/LinkClick.aspx?fileticket=5m1IqFJOa44%3d&tabid=66> (2013-08-15)

³ <http://www.theglobalexperts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-20)

⁴ 1996-ban Abou Elela Mady vezetésével kiléptek a Muszlim Testvériségből, hivatalosan csupán 2011. február 19-én vált legitím politikai iszlamista háttérrel rendelkező alakulattá. Politikai célja a liberális politikai iszlám megvalósítása – a párt választási listáján koptok és nők is szerepeltek –, a saria és a liberális demokrácia elveinek összehangolása. Leginkább a török Igazság és Élet Párjához hasonlították.

<http://www.reuters.com/article/2011/02/19/us-egypt-idUSTRE70O3UW20110219> (2013-08-20)

<http://www.sify.com/news/egypt-court-approves-country-s-first-islamic-party-news-international-lctu4fiafed.html> (2013-08-20)

<http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-licenses-first-moderate-Islamic-party> (2013-08-20)

⁵ Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.

<http://www.theglobalexperts.org/comment-analysis/abdallah-schleifer-egyptian-presidential-elections-analysis> (2013-08-21)

munkanélküliséget, társadalmi és politikai kockázatokat generált, különösen az agár és ipari munkavállalók és az alsó középosztály körében. A politikai iszlám tehát nem képes irányelveket adni a modern állam működtetéséhez, nem rendelkezik megfelelő alapokkal a közigazgatás területén, mivel a kiindulópontot jelentő családi jog sem egységes.⁶ Mindez nem jelenti azt, hogy a politikai ideológia történelemformáló szerepét tagadni kellene, de a modern társadalmakat érő komplex kihívásokra nem tűnik elégséges válasznak.⁷

1. ábra

Forrás: 2013. máj. 16. - Over Next 12 Months, Will. Economy...? PEW RESEARCH CENTER Q5

Az egyiptomi forradalmat követően Morsi kormányzása nem hozott valódi demokráciát, valójában az egységkormány percepciója sem realizálódott. Az új kormányzat sokkal inkább az iszlamista hatalom megszilárdítására törekedett, mint a forradalom időszakában megfogalmazott jelszó – Kenyér, Szabadság és Igazság – megvalósítására és nem sikerült megnyernie a hadsereg támogatását sem.⁸

Az egyiptomi gazdaság állapota 2013-ra

2013-ra a makrogazdaság állapota az átlagos egyiptomi polgár számára a víz árának növekedésében – 2013. július 1-jén az egyiptomi inflációs ráta 27,1% volt⁹ –, az áramszünetek gyakoriságában, az üzemanyagokért és élelmiszerekért egyre hosszabb sorokban állásban jelentkezett és azt sugallta, hogy Morsi alatt csökkent az

⁶ <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-25)

⁷ <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-08-25)

⁸ <http://saisaonline.org/analysis/egypt-beyond-morsi/> (2013-08-25)

⁹ <http://www.cato.org/blog/muslim-brotherhoods-legacy-controls-shortages-inflation> (2013-10-05)

életszínvonal. Ezzel párhuzamosan növekedett a csalódottság a Testvériségben, mert az elnökkel együtt soha sem fogalmazott meg átfogó gazdasági reformokat.¹⁰

Ennek következményeként csökkent a politikai bizalom, amely erodálta az iszlamista párt hatalmát. 2013 júniusára már csak a szavazók 28%-a támogatta a kormányzatot (a választásokon még 57%). Az elmúlt két évben a GDP növekedése visszaesett 3,5%-ra – a 2011-es események előtt 5,6% volt – miközben a munkanélküliségi ráta 8,9%-ról jelentősen emelkedett (becslések 13,2-20% közé teszik). Az IMF-megállapodás nem realizálódott, gazdasági értelemben az állam magára maradt. Morsi kormánya folyamatos küzdelmet folytatott a költségvetési egyensúly fenntartása érdekében, miközben a deficit 50%-kal nőtt a pénzügyi év első 11 hónapjában (205 milliárd egyiptomi fonttal – 29,2 milliárd \$-ral emelkedett). Ez a GDP 11,8%-át tette ki. Katari és más külső forrásokra támaszkodva sikerült elkerülni a pénzügyi összeomlást, de a külső adósság 38,8 milliárd \$-ra emelkedett a 2012/2013-as pénzügyi év második negyedében, szemben az előző évben regisztrált 34,4 milliárddal. A legnagyobb problémát nem a mutatók romlása jelentette, hanem sokkal inkább az, hogy a kormányzat gyakorlatilag meg sem próbálta gazdasági reformok bevezetését.¹¹

2013-ra a gazdasági nehézségek defenzívebb, akár önállóság-, elszigetelődéspárti percepciók formálódását eredményezték, amelyekben az erős állami ellenőrzés, a nacionalista gazdaságpolitikai igénylése is megjelent. Ebben a rendszerben fontosabbá vált a politikai lojalitás, mint a szakmai kompetencia, ami sajátosan erősítette a gazdasági és politikai rendszer dilemmáit. Részben ez okozta az IMF-megállapodás kudarcát, amely viszonylagos pénzügyi stabilitást biztosíthatott volna Egyiptomnak.¹²

Gazdaságpolitikai mulasztások

FJP és Morsi érdemben nem foglalkozott az ország gazdasági problémáival (fenntarthatatlan államháztartás, a rurális terek elszegényedése, fiatalok munkanélkülisége).¹³ 2013 júniusára az egyiptomi devizatartalékok 1,12 milliárd \$-ral (14,92 milliárdra) csökkentek,¹⁴ a kiáramlás felgyorsulását elsősorban az áruk (élelmiszeripari termékek) és üzemanyagok importja okozta. A fizetéseképtelenség elkerülése érdekében a kormányzatnak hiteles reformokat kellett volna kidolgoznia, amely fokozatosan megszünteti a támogatásokat, vagy legalább felváltja azt egy kevésbé pazarló, célzott szociális segélyprogrammal. Kivitelezése azonban a politikai környezet miatt gyakorlatilag lehetetlennek bizonyult.¹⁵ A politikai bizonytalanságot fokozta az intézmények működésének hiányosságai, amelyek

¹⁰ <http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/> (2013-10-06)

¹¹ <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-10-06)

¹² <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-10-07)

¹³ <http://articles.latimes.com/2013/jun/28/opinion/la-oe-rohac-egypt-morsi-20130628> (2013-10-07)

¹⁴ <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/75959/Business/Economy/Egypt-Forex-Reserves-affected-by-imports,-gold-pri.aspx> (2013-10-07)

¹⁵ <http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm> (2013-10-10)

gátolták a vállalkozói szabadságok érvényesülését, az üzleti szféra működését.¹⁶ A Morsi-kormányzat időszakában a bürokrácia és a felesleges szabályozás akadályozta a reformok bevezetését és a gazdasági/vállalkozói szabadság kialakulását.¹⁷

Az iszlamista kormányzat a hosszútávon fenntartható gazdasági növekedés helyett a rövid távú politikai előnyöket választotta, de elszámította magát. A politikai polarizáció felerősödése miatt Morsi nem tudta megteremteni azt a nemzeti konszenzust, amely szükséges és elégséges feltétele lett volna az átfogó, piac-központú gazdasági reformok bevezetésének. Az az egyiptomi kormányzat, amely nem biztosítja a társadalom alapvető igényeinek kielégítését, tartósan nem maradhat hatalmon. Ezért nem történt meg a támogatási rendszer átalakítása a választásokat megelőzően, mivel a Muszlim Testvériség tartott a politikai katasztrófától. (Ám mindenképp szükséges a szociális támogatások reformja a közeli jövőben.) Habár a politika primátusa felülírta a gazdasági racionalitást, ennek ellenére az összeomló nemzeti valuta a háztartások költségvetésére olyan nyomást gyakorolt, amely politikai krízist generált.¹⁸

Az egyiptomi költségvetést az energiatámogatások havonta 1,6 milliárd \$-ral terheltek, a tervezett megtakarítások 330 millióval (évi 4 milliárd \$) csökkentettek volna. Mindennek olyan társadalmi-politikai kockázata volt, amelyet a Morsi-kormány nem kockáztatott. Az egyiptomi támogatási rendszer vörös vonalat jelent, amelyet a politikai hatalom birtokosai korábban sem léptek át, a Mubarak uralmát követő iszlamista kormány pedig nem tehette, mivel elsősorban a társadalmi igazságosság és a szegénység elleni küzdelem stratégiai jelszavai biztosították politikai tőkét. A fenntarthatatlan támogatási rendszer és a szociális kihívás gazdasági csapdájából Morsi nem volt képes kivezetni az államot. (Az IMF a hosszú távú átmenet folyamatát javasolta, amely lehetővé teszi a politikai kormányzat és a társadalom felkészülését és alkalmazkodását, mivel tartott egy gyors gazdaságpolitikai fordulat kockázataitól.)¹⁹

Az egyiptomi gazdaságot érintő legjelentősebb kihívást a politikai elit tehetetlensége jelentette, amelyre a társadalom érzékenyen reagált. Egy májusi felmérés szerint az egyiptomiak 66%-a a demokratikus kormányzati formát preferálta, 51%-a pedig még a gazdasági kockázatok ellenére is ezt választotta volna. A lojalitás azonban megváltozott, amikor választaniuk kellett a szilárd demokrácia és az erős gazdaság között: a válaszadók 52%-a szerint a jó gazdasági körülmények prioritását választotta, amely fontosabb, mint a demokrácia (45% voksolt erre). Ami a gazdasági várakozásokat illeti, csak 29%-a várt gazdasági növekedést (50%-os csökkenés), míg 42% szerint a gazdaság helyzete romlani fog a következő évben (20%-os növekedés), miközben a megkérdezettek 76%-a úgy vélte, hogy az ország gazdasági helyzete rossz.²⁰

¹⁶ <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/egypt/> (2013-10-10)

¹⁷ <http://www.cato.org/blog/egypt-its-economy-stupid> (2013-10-10)

¹⁸ <http://www.csmonitor.com/World/Security-Watch/Backchannels/2013/0225/Egypt-s-economy-is-collapsing-and-no-one-is-stopping-it> (2013-10-10)

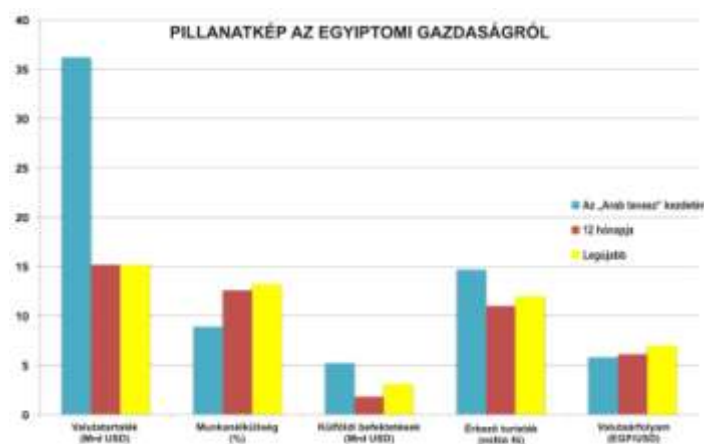
¹⁹ <http://mepc.org/articles-commentary/commentary/egypts-economy-looks-2013?print> (2013-10-10)

²⁰ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

A romló makrogazdasági környezet miatt a tervezett költségvetési hiányt (9,6%) sem sikerült tartani, amely a kormányzati gazdaságpolitikai hitelességét rontotta, amelynek ellensúlyozására Kairó kölcsönök felvételére kényszerült. Mindennek eredményeként az eladósodás mértéke jelentősen megnőtt: egy év alatt a 34,4 milliárdról 43,8 milliárd \$-ra nőtt. A külföldi adósság mellett nyomasztó a belső tartozás, amelynek mértéke elérte a 198 milliárd \$-t, tehát Egyiptom teljes adósságszolgálat 26 milliárd \$/év a tervezett 19,8 milliárddal szemben.²¹

Gazdaság-társadalom

A munkanélküliség – kormányzati becslések szerint – meghaladta a 13%-ot. A Morsi által vezetett politikai hatalom ugyan 800.000 új munkahely megteremtésével számolt, de ez nem csökkenthette a problémát, mivel a munkanélküliek mintegy 3,5 milliós táborát becslések szerint évente 700-750.000 álláskereső növeli. A 27,3 millió munkavállaló 21,4%-a idénymunkás, legalább 46,5%-a nem rendelkezik munkaszerződéssel, 67%-ának nincs társadalombiztosítása.²² A foglalkoztatottság mutatóinak romlása, a tömegessé váló elszegényedés – a népesség legalább 25%-a a szegénységi küszöb alatt élt –, valamint a rossz munkakörülmények újratermelték a társadalmi válság alapjait, amelyet a gazdasági növekedés nem volt képes ellensúlyozni. A makrogazdasági helyzet kihívásai mellett a kormányzat által elkövetett gazdasági és politikai hibák frusztrálták a társadalmat.²³

2. ábra

Forrás: <http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/> (2013-10-06)

Az állam rosszul alkalmazott gazdasági szerepvállalása, az állam működésének átláthatatlansága is nehézségeket okozott. Növelhette volna a gazdaság

²¹ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

²² <http://www.strategic-culture.org/pview/2013/07/05/egypt-deeper-uncertainty-or-ray-of-hope.html>

²³ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

hatékonyaságát, ha támogatások helyett inkább a termelőágazatok kaptak volna közvetlen támogatást, ha a gazdaságpolitika fókuszába a munkaerő 75%-át foglalkoztató kis- és középvállalkozások kerültek volna. Morsi elmulasztotta a társadalom számára bemutatni a valós gazdasági kihívásokat, egy átfogó gazdasági stratégia kialakítását, amely megfelelő strukturális változásokkal fenntartható növekedési pályára állíthatták volna Egyiptomot, így nem sikerült olyan nemzeti egységet formálnia, amely támogatta volna gazdaságpolitikai elképzeléseit.²⁴ Az egyiptomi gazdaság rugalmatlansága az állam bukását okozhatja. Az urbánus, művelt társadalmi réteg megléte ellenére az egyiptomi társadalom megőrizte alapvetően pre-modern jellemzőit: az írástudók aránya 73,9%,²⁵ miközben a rosszul működő felsőoktatási rendszer nem képes a globalizált világ igényeinek megfelelően működő gazdaság elvárásai szerint képzett munkaerő kibocsátására.²⁶

A kormány nem volt képes csökkenteni az importfüggőséget, az élelmiszer-tartalékok kritikus szintre csökkentek, a lakosság több mint 50%-a napi 2 \$ bevétellel rendelkezik. Az egyiptomiak harmada alultáplált, 40%-a nem fogyaszt fehérjét. Ennek ismeretében Morsi elutasította az élelmiszer-támogatások csökkentését, amely azonban rontotta Egyiptom hitelképességét. Tovább rontotta a helyzetet az állam politikai célzatú beavatkozása a földgáz-import elosztásába, amely azonban a gazdaság fokozatos leállásához vezetett. Az alacsony kamatozású hitelek csak átmenetileg jelentettek megoldást a 40 milliárd \$-os kereskedelmi deficitet felhalmozó Kairó számára, mert az egyiptomi gazdasági válság nem ciklikus, hanem strukturális jellegű, így a gazdaság fenntarthatósága megkérdőjelezhető. Az iszlamista kormány gazdasági bukása az államhatalom összeomlását eredményezte: Egyiptom 2013 júniusára a Testvériség gazdaságpolitikai hozzá nem értése következményeként gyakorlatilag banánköztársasággá vált.²⁷

Az egyiptomi nyár

A választások után egy évvel Egyiptom politikai és gazdasági válságba került. A Mubarak-rezim bukása felfedte az autoriter struktúra időszakának társadalmi és gazdasági kihívások mélységét.²⁸ A rosszul vezérelt átmenet súlyosbította a helyzetet, akadályozva az jelentős politikai reformok bevezetését. A sikeres demokratizálódás folyamata két kritikus tényezőre épül: társadalmi konszenzus az alkotmányos és törvényes kormányzati hatalom gyakorlása a politikai folyamatokat és a pártpolitikát illetően, illetve államszervezeti és intézményi reformok végrehajtása. Egyiptomban azonban nem teremtődött meg a politikai folyamatok irányításával kapcsolatos átfogó egyetértés, így nem sikerült meggátolni a politikai polarizálódást.²⁹

²⁴ <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/06/2013615122844106819.html> (2013-10-09)

²⁵ <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-10-09)

²⁶ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

²⁷ <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)

²⁸ <http://www.hamptoninstitution.org/egyptunderempirepartthree.html#.UvdexWJ5Pul> (2013-10-10)

²⁹ <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/104/26701/Elections-/Political-Parties/The-Egyptian-Current%20.aspx> (2013-10-09)

Számos politikai csoport követelte a bukott rezsim alkotmányának (1971) eltörlését,³⁰ habár az iszlamista pártok álláspontja nem volt egészen egyértelmű annak ellenére, hogy a korábbi alkotmányt nem iszlám jogtudósok fogalmazták meg, hanem liberális/szekuláris szellemben íródott. A Fegyveres Erők Legfelső Tanácsa (Supreme Council of the Armed Forces-SCAF³¹) – Mubarak bukása és Morsi megválasztása között irányította az államot – népszavazást kezdeményezett az alkotmányról,³² majd ignorálta annak eredményét, amely csak fokozta a politikai káoszt. Egyiptomban az alkotmányozási folyamat csak a Muszlim Testvériség hatalomra kerülését követően, sajátosan indulhatott meg.³³

Az alkotmányozó nemzetgyűlés összetétele miatt számos egyiptomi a kormányzó politikai erőt kiszolgáló testületként percepcionálta azt, amely bizalmi válságot generált, az ellenzék szerint az alkotmányt a domináns iszlamisták érdekei szerint fogalmazták.³⁴

A kormányzat politikai hibái

A politikai struktúra polarizációját erősítette Morsi 2012 novemberi alkotmányjogi lépése, amelynek célja az elnöki hatalom megerősítése volt,³⁵ amelyet követően az ellenzék a politikai rendszer megszállásával vádolta az iszlamista erőket, kiváltotta az ifjúság tiltakozását,³⁶ valamint az elnökválasztást követelő Tamarod petíciós mozgalmát. Habár ekkor a hadsereg még a Testvériség uralmát támogatta, több egyiptomi mégis erős politikai alternatívának tekintette az iszlamistákkal szemben. A polarizáció megakadályozta a politikai és intézményi reformok bevezetését: a politikai elit és a közvélemény jelentős része úgy vélekedett, hogy a Muszlim Testvériség reform helyett ellenőrzése alá kívánja vonni az államot. Másrészt az iszlamisták – a hatalom birtokában – egyre inkább úgy

³⁰ <http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt> (2013-10-09)

³¹ Az egyiptomi hadsereg vezető beosztású tisztjéből álló irányító testület, amelynek vezetője a köztársasági elnök.

Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.

<http://www.webcitation.org/5wTMNq7Mb> (2013-10-07)

³² A választási bizottság szerint a 2011. március 19-i referendumon a választók 41%-a (45 millió) vett részt és a szavazók 77,2%-a támogatta a nyolc cikkely módosítását, míg 22,8% ellenezte azt.

http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~//media/Files/Publications/White%20Paper Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf (2013-10-10)

<http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gLzgMRN5vmANBUJBTTJqVayXqWEg?docId=CNG.0f69b85278e292f4cec1b79291e88739.671&hl=en> (2013-10-10)

http://www.thestar.com/news/world/2011/03/20/constitutional_amendments_approved_in_egypt_referendum.html (2013-10-10)

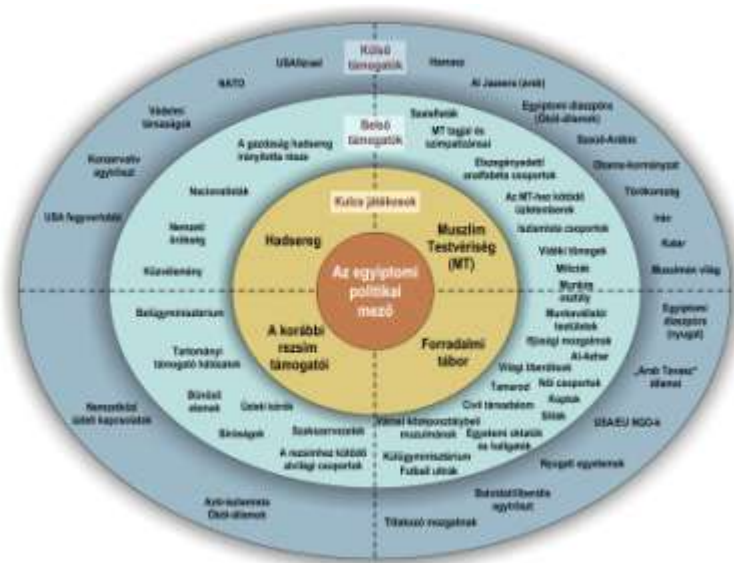
³³ <http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz> (2013-10-10)

³⁴ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20554079> (2013-10-11)

³⁵ http://www.constitutionnet.org/files/final_constitution_30_nov_2012_-english_-idea.pdf (2013-10-11)

³⁶ http://www.huffingtonpost.com/2013/01/28/black-bloc-egypt-masked-protesters_n_2568909.html (2013-10-12)

tekintettek a reformokra, mint a velük szemben alkalmazott politikai megtorlás eszközeire.³⁷

3. ábra
Az egyiptomi politikai mező
(Szerkesztette: Besenyő János – Miletics Péter)

2013 januárjában a kiéleződött egyiptomi vallási ellentétek erőszakba torkolltak,³⁸ növelve a keresztény közösség félelmeit, hogy a Morsi-kormányzat egy iszlamista alkotmány bevezetésére törekszik.³⁹ A keresztények és muszlimok közötti civilizációs bizonytalanságot a szalafista dzsihadista csoportok szították, hogy befolyásolják a politikai rendszert. A növekvő biztonsági kockázat veszélyeztette a nyugat energetikai érdekeit is. Az iszlamista kormányzat hatalomra kerülését és az alkotmány bevezetését követően a vallási jellegű erőszakos incidensek száma nőtt, fokozódott a politikai és gazdasági bizonytalanság, gyengült a társadalmi-gazdasági biztonság rendszere.⁴⁰

³⁷ <http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz> (2013-10-10)

³⁸ A jelentős számú keresztény által lakott Qena tartományban, Luxorban zavargásokat az a pletyka váltotta ki, hogy egy hat éves muszlim kislány keresztények által elkövetett szexuális bántalmazás áldozata lett. Emellett egy 27 éves ateista kopt férfit istenkáromlásért három év börtönbüntetésre ítélték.

<http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (2013-10-11)

<http://www.volokh.com/category/freespeech/blasphemy/page/2/> (2013-10-11)

³⁹ Besenyő J.: The first anniversary of the „Arab Spring” – What kind of change have taken place since then, Tradecraft Review, Periodical of the Military National Security Service, 2012, 2. Special Issue pp. 5-16.

⁴⁰ <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Further-Attempts-to-Destabilize-Egypt.html> (2013-10-12)

2013 májusában a Testvériség és politikai szövetségei nyomást gyakoroltak a Felsőházra (Shura Council⁴¹), hogy vitassa meg a bírói hatalommal kapcsolatos jogszabályokat. Javasolták a bírák nyugdíjkorhatárának módosítását – 70 évről 60-ra csökkentve – amelynek eredményeként 13.000 bíróból 3.500 kényszerült visszavonulásra,⁴² amely felvetette annak gyanúját, hogy a Testvériséggel szimpatizáló jogtudósokkal kívánta betölteni a bírói állásokat. Ezzel párhuzamosan az iszlamista kormányzóerők az igazságszolgáltatás megtisztítását követelték, mivel az gyakran összeütközésbe került a Testvériség által dominált kormány politikájával.⁴³

Az ellenzékkel folytatott politikai vitákban a Muszlim Testvériség egyre konzervatívabb álláspontra helyezkedett távolodva korábbi forradalmi retorikájától, amelyet egyre inkább eszköznek tekintettek rivalisaikkal szemben és elsősorban az állami intézmények ellenőrzése vált céljá a valós reformok bevezetése helyett.⁴⁴ Az iszlamista mozgalom valójában a bírósági testület támogatásával válhatott ténylegesen legitim politikai erővé.⁴⁵ (Az igazságszolgáltatás választási szerepét 2010-ben felszámolták, amely jelentős mértékben hozzájárult a forradalom kirobbanásához.⁴⁶)

2011-ben még politikai konszenzus volt abban, hogy a parlamenti és elnökválasztást bírósági felügyelet alatt kell megtartani, amely tükrözte az intézménybe vetett társadalmi bizalmat.⁴⁷ Habár az egyiptomi igazságszolgáltatási rendszer reformja szükséges volt, de a Testvériség politikai tisztoztatása indokolatlan és elhibázott politikai lépésnek bizonyult. Egyiptomban nem volt tartósan fenntartható a politikai átalakulással és a hatalomgyakorlás mintáival kapcsolatos társadalmi konszenzus, miközben a növekvő bizonytalanságot elmélyítette a gazdasági és politikai válság.⁴⁸

A politikai válság és a Tamarod

A 2013-as nyári események történelmi jelentőséggel bírnak, de valójában csak hosszabb átmenti időszakot követően derülhet ki, hogy a bizonytalan demokratikus

⁴¹ A testület feladata a nemzeti egység megszilárdítása, a társadalmi béke fenntartása. A tagság – 264 fő, közülük 13 nő – kétharmadát választással, a többieket a köztársaság elnöke nevezi ki, mandátumuk hat évre szól.

<http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=3092#.UvdsNmJ5Puk> (2013-10-11)

⁴² <http://www.todayszaman.com/news-317955-the-battle-between-the-president-and-judges.html> (2013-10-12)

⁴³ <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/muslim-brotherhood-judiciary-purge-egypt.html> (2013-10-12)

⁴⁴ <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/in-power-but-not-in-control> (2013-10-12)

⁴⁵ A Muszlim Testvériség épp az igazságszolgáltatási rendszer hatékony működésének köszönhette 2005-ös választási sikerét (88 mandátumot nyert).

<http://www.merip.org/mer/mer240/brotherhood-goes-parliament> (2013-10-12)

⁴⁶ http://www.iai.it/pdf/mediterraneo/MedPro/MedPro-technical-paper_04.pdf (2013-10-12)

⁴⁷ <http://www.intlawgrrls.com/2012/12/egyptian-judicial-independence-rule-of.html> (2013-10-12)

⁴⁸ <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2013-10-12)

fejlődés folytatódik-e. A Tamarod-mozgalom⁴⁹ hirtelen billentette át a stagnáló politikai egyensúlyt, ám a politikai zűrzavart a hadsereg kihasználta és visszaállította korábbi politikai legitimitását, hiszen céljai részben egyezést mutattak a Tamaroddal. Június 30-ra kialakult egy kormányellenes tömeg, amelyet részben az elnöki hatalomgyakorlás autoriter mintái, másrészt elhibázott gazdaságpolitikáját kritizálók alkottak. Mindezt Morsi június 21-én tartott politikai lépése váltotta ki.⁵⁰ A Muszlim Testvériség által támogatott kormányzati politika azonban nem volt hatékony: a nilusi forradalom előtt Egyiptom 45. helyen állt a bukott államok rangsorában (Failed States Index), 2013-ra azonban már a 31. helyre csúszott.⁵¹ A Belügyminisztérium adatai szerint 2012-re Egyiptomban a közbiztonság mutatói is jelentősen romlottak, a társadalom a bűnözés áldozatává vált.⁵²

A kormányzat képtelen megbirkózni a kihívásokkal. Ennek sajátos beismerése volt a június 26-i 2,5 órás elnöki beszéd, amelynek stratégiai célja a zavargások lecsendesítése volt. Morsi hangsúlyozta a nemzeti megbékélést szolgáló párbeszéd jelentőségét, valamint ígéretet tett egy bizottság felállításáról, amely megvizsgálja a sokak által vitatott 2012-es alkotmányt. Ezzel együtt azonban a problémákért jórészt politikai riválisait tette felelőssé, elutasította lemondását, az új választások kiírását, amely azonban nem a kívánt eredményt, hanem a politikai erőszak terjedését hozta.⁵³

Az NSF (National Salvation Front) válaszként megvonta bizalmát az elnöktől, akinek kormányzati tevékenységét, valamint iszlamista csoporttudatot tükröző politikai és vallási retorikáját is súlyos kritikával illette.⁵⁴ A június 30-i tömegtüntetések egyértelműen Morsit tették felelőssé az Egyiptomot sújtó politikai és gazdasági nehézségekért, a Tamarod pedig az elnök távozását és új választások kiírását sürgette. A kairói Tahrír-téren július 1-jén összegyűlt több mint egymillió tömeg jelezte, hogy a kormányzattal szembenálló erők jelentős tömegbázissal rendelkeznek. Az elnök és a Muszlim Testvériség támogatóit a demokratikus választások legitimációját hangsúlyozva hívta utcára a politikai vezetés. A helyenként erőszakba torkolló eseményeknek több halálos áldozata volt.⁵⁵

⁴⁹ Egy alulról szerveződő egyiptomi mozgalom, amely az iszlamista elnök és kormányzat békés távozását fogalmazta meg politikai céljaként. A mozgalom 2013. április végén alakult meg, követelte a gazdasági és társadalmi krízishelyzet megoldását.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23131953> (2013-10-12)

⁵⁰ <http://english.ahram.org.eg/News/74585.aspx> (2013-10-12)

⁵¹ Jelenleg a 34. helyen áll.

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2011-sortable> (2013-10-12)

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable> (2013-10-12)

<http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (2013-10-12)

⁵² [http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-](http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj)

[00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj](http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj) (2013-10-12)

⁵³ <http://www.voanews.com/content/egypt-morsi-protests-speech/1690114.html> (2013-10-12)

<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-28/thousands-rally-in-cairo-as-violence-flares-in-alexandria.html> (2013-10-12)

⁵⁴ <http://www.businessweek.com/news/2013-07-02/egypt-s-mursi-asks-military-to-withdraw-two-day-ultimatum> (2013-10-14)

<http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0628/Islamists-anti-Morsi-protesters-end-week-on-alarming-note> (2013-10-14)

⁵⁵ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23125387> (2013-10-14)

Az egyiptomi hadsereg és az ellenzéki mozgalom

Az egyiptomi eseményekben a hadsereg sajátos szerepet játszott, az események kezdetén még passzív szemlélődő volt. Igaz, a tábornokok jelezték, készek megakadályozni a politikai káosz kialakulását. 2013. július elején azonban a hadsereg vezetői által kiadott 48 órás ultimátummal a fegyveres erők aktív politikaformáló erővé váltak,⁵⁶ a nemzeti lobogóval díszített harcjárművek felvonulása szimbolizálta az ellenzék és a fegyveres erők közötti politikai uniót.⁵⁷ Megfogalmazódott az ellentmondásos 2012-es alkotmány felfüggesztése, valamint a parlament feloszlata, habár a kommunikében a katonai vezetés jelezte, nem kíván aktív politikai erővé válni. Mindez erősen hasonló volt a SCAF 2011-es nyilatkozatában megfogalmazottakhoz. Nem meglepő módon a kormányellenes tüntetők üdvözltek az ultimátumot.⁵⁸

Az ellenzéki Nyilatkozatot 22 millió állampolgár írta alá⁵⁹ az elnök távozását, illetve felelősségre vonását követelte (népszavazás is dönthet személyéről). Válaszul Morsi kihívó beszéde megerősítette a közvélemény polarizáltságát, miközben a laza szövetségbe tömörülő ellenzéki pártok – szocialisták, liberálisok, nacionalisták, mérsékelt iszlamisták és a szalafisták – jelezték, hogy ellenzik a katonai hatalmat. Mindez azt sugallta, hogy ezen politikai erők elfogadják a hadsereg támogatását, de nem kívánják átengedni a hatalmat. Viszont a biztonság hiánya, a munkanélküliség, valamint az emelkedő árak, az üzemanyaghiány, az áramkimaradások erősítik a hadsereg pozícióit Egyiptomban.⁶⁰

Morsi nyilatkozatában hangsúlyozta saját legitimitását és a hadsereg ultimátumának törvénytelenységét, amellyel gyakorlatilag kizárta a kompromisszum lehetőségét a politikai ellenfelek között. Bár az elnök ragaszkodott saját hatalmi

⁵⁶ A nemzeti televízióban felolvasott közleményben a hadsereg vezetése bejelentette, amennyiben az elnök nem fogadja el a tüntetők követeléseit, akkor a hadsereg a történelmi körülményekre hivatkozva megteszi a szükséges lépéseket, hogy helyreállítsa a békét és a stabilitást.

http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-10-15)

⁵⁷ Az állami televízióban beolvasott közleményben a hadsereg vezetése azt követelte, hogy az elnök feleljen meg a közösség politikai elvárásainak, ellenkező esetben a fegyveres erők oldják meg a kialakult válsághelyzetet.

http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?hp&_r=2& (2013-10-15)

⁵⁸ <http://edition.cnn.com/2013/07/01/world/meast/egypt-protests/> (2013-10-15)

⁵⁹ Május 1-jén a világi ellenzék bejelentette, megkezdik az aláírások gyűjtését Morsi lemondásáért. Május 29-én a mozgalom a Tamarod ("felkelés") nevet vette fel és deklarálta 7.540.535 aláírás összegyűjtését. Június végén szövívőjük – Mahmud Badr – jelezte, hogy a petíciót 22.134.465-en írták alá. A 2012-es választásokon Morsi a szavazatok 51,7%-ával – 13,23 millió voks – nyert.

<http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20130630171728> (2013-10-15)

⁶⁰ <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

pozíciójához, a kormányzat azon szereplőinek magatartása miatt, akiket nem a Muszlim Testvériség delegált, a központi hatalom összeomlott.⁶¹

Az elnökkel szembenállók esetenként nemcsak Kairóban, hanem az ország más részein megtámadták az MB/FJP központokat. A Belügyminisztérium bejelentette, hogy sehol sem nyújt védelmet az iszlamista szervezet székhelyeinek. Az utcai incidensek veszélyes precedenst teremtettek, miközben a szembenálló politikai felek a kezdeti időszakban nem lehettek bizonyosak az elnök, a kabinet, az igazságszolgáltatás, és a fegyveres erők reakciójában. A helyzet a későbbiekben egyértelművé vált: a hadsereg ultimátumát követte a belügyminisztériumé. A helyzetet súlyosbította az elnök találkozója a főügyésszel, majd pedig Morsi és az MB/FJP politikai ügyetlensége az ellenzéki újságírókkal szemben. Az elnök a nyilvánosság előtt a társadalmi béke fenntartását hangsúlyozta, felszólítva támogatóit és az ellenzéket is, de az MB bejelentette, hogy minden hatalomátvételi kísérlet ellen erővel lépnek fel, illetve az egyiptomiaktól mártíriumot igényelt a fegyveres erőkkel szemben. Az MB egyik radikális iszlám szövetségese – Gama'a al-Islamiya⁶² – egyik vezetője szerint a hadsereg ultimátumával igazolta, hogy a szekularizmust támogatja.⁶³

⁶¹ Bár Az elnök ragaszkodott a hatalomhoz, de miniszterek és három kormányzóvivők, a katonai tanácsadó – a korábbi vezérkari főnök (Sami Anan) – lemondása megbénította a kormányzatot.

<http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201371122823125310.html> (2013-10-17)

⁶² Egyiptomi szunnita iszlám mozgalom, amelyet az Egyesült Államok és az Európai Unió terrorista szervezetnek tekint. A csoport célja az iszlám állam megteremtése volt. 1992-1998. között Irántól és Szudántól, valamint az al-Kaida szervezetétől kapott támogatást, miközben a kormányzatot az Egyesült Államok segítette. 2003-at követően felhagyott az erőszakkal, majd a 2011-es egyiptomi forradalom során politikai párttá (Building and Development Party-BDP) szerveződött, amely a 2011-12-es választásokon 13 képviselői mandátumot szerzett. A BDP a szalafista Al-Nour párt vezette blokk keretében vett részt a választásokon, programjában hangsúlyozta a saria alapján működő képviseleti demokrácia intézményeinek fontosságát, elutasítva a teokrácia bármely formáját, kiemelt helyet kapott a piacgazdaság, illetve túlméretezett állami bürokrácia kérdése. A 2012. október 12-i konferenciáról kiadott nyilatkozatban megerősítették a pártnak a saria, az új alkotmány iránti elkötelezettségét, és utaltak arra, hogy akár erőszakkal is megvédelmezik ezeket az értékeket.

<http://www.egyig.com/en/> (2013-10-17)

http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00640066.pdf

(2013-10-17)

http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=50®ionSelect=10-Middle_East

(2013-10-17)

<http://hiwarportal.dedi.org.eg/key/the-construction-and-development-party-al-jamaah-al-islamiya/> (2013-10-17)

<http://www.egyptindependent.com/news/egyptian-court-approves-new-political-parties>

(2013-10-17)

<http://www.egyptindependent.com/news/jamaa-al-islamiya-field-150-parliamentary-candidates>

(2013-10-17)

[http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-\(alliance-for-egypt\)](http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-(alliance-for-egypt)) (2013-10-17)

<http://egypt.electionnaire.com/parties/?id=11> (2013-10-17)

<http://www.egyptindependent.com/news/jama-al-islamiya-we-will-fight-sharia-even-if-blood-shed> (2013-10-17)

(2013-10-17)

⁶³ <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2013/07/03/Why-Cairo-is-not-burning-yet-.html>

(2013-10-18)

A kormányzat, illetve a Testvériség reakciói sajátosan ambivalens értelműek voltak. Morsi és a Muszlim Testvériség nem vette komolyan sem az államot sújtó gazdasági nehézségeket, sem a növekvő politikai feszültségeket, azokat figyelmen kívül hagyva megkísérelte saját ideológiai percepcióinak megfelelően átformálni az egyiptomi politikai rendszert.⁶⁴ Morsi lehetőségei meglehetősen korlátozottak voltak, mivel elsősorban a választási legitimációval tudta hatalmát igazolni. A hatalomhoz való feltétlen ragaszkodás közvetlen konfrontálódást eredményezett volna a hadsereggel, amely katasztrófát eredményezhetett volna. Megoldás lehetett volna az elnöki hatalom megosztása és egy nemzeti egységkormány kialakítása, vagy a lemondás és az előrehozott választások kiírása. Morsi elutasította a hadsereg követeléseit, de jelezte igényét egy megbékélést szolgáló társadalmi párbeszédre. A hatalom válságát azonban jelezte a kabinet több miniszterének lemondása.⁶⁵

Július 2-án az ellenzéki erők országos demonstrációt tartottak Egyiptomban. A következő napon a hadsereg körülzárt az elnöki palotát és átvette a nemzeti média irányítását, majd Abdel Fattah al-Sisi tábornok bejelentette Morsi eltávolítását, a 2012-es alkotmány felfüggesztését, a hatalom átadását az ideiglenes köztársasági elnöknek, valamint az új választások kiírását is kilátásba helyezte. A tábornok azt is bejelentette, hogy a cél az egységes – senkit sem kizáró – egyiptomi társadalom megteremtése, a feszültségek, a megosztottság felszámolása.⁶⁶

Morsi hatalomban töltött utolsó órái nem voltak heroikusak⁶⁷: fegyver helyett verbális eszközökkel próbálta igazolni legitimitását, amely azonban nem tette mártírrá. A legitim választáson aratott politikai siker talán igazolja Morsit, de az iszlamisták képtelenek voltak a hatékony kormányzásra. Ezért őket terheli felelősség az egyiptomi társadalmi-gazdasági problémákért. A fontos állami intézmények nem fogadták el az új politikai vezetés autoritását, az ellenzék politikai kohéziója megerősödött. Morsi és a Testvériség szinte minden hibát elkövetett: elidegenítette potenciális politikai partnereit, figyelmen kívül hagyta a növekvő társadalmi elégedetlenséget, csupán saját hatalmának konszolidálására fókuszált és politikai retorikája nem volt képes egy idő után elérni az egyiptomi tömegeket. Ezért elnöksége egyben a Muszlim Testvériség hatalmas politikai kudarca: kérdés, képes lesz-e ebből levonni a megfelelő tanulságot.⁶⁸

A fordulat és a bukás értelmezése

Néhány nappal a kairói tömegtüntetéseket követően a hadsereg eltávolította a legitim módon megválasztott elnököt. A katonai erők fellépését a közvélemény

⁶⁴ <http://www.hsd.org/?view&did=732139> pp. 35-58. (2013-11-10)

⁶⁵ <http://www.timesofisrael.com/egyptian-foreign-minister-resigns-as-morsi-remains-defiant/> (2013-10-17)

⁶⁶ A nemzeti egységet szimbolizálta a kopt pápa, az iszlám klérus vezetőjének, illetve a liberális és szalafista párt képviselőjének jelenléte.

<http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-egypt-protests-idUSBRE95Q0NO20130703> (2013-10-20)

⁶⁷ http://www.nytimes.com/2013/07/04/world/middleeast/egypt.html?hp&_r=2& (2013-10-20)

⁶⁸ <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

támogatása kísérte, felfüggesztették az Alkotmányt és Adli Mansour lett az ideiglenes elnök. 2011-hez viszonyítva azonban társadalom megosztottabb, ami nem teszi könnyebbé az új politikai vezetés számára átfogó reformok bevezetését. Az új egyiptomi állam irányítóinak el kell kerülnie a Morsi által elkövetett hibákat, stabilizálni kell az ország gazdaságát, megalapozni a fenntartható demokrácia intézményeit. A 2013-as forradalom áldozata a Muszlim Testvériség, ám az egyiptomi társadalom politikai polarizációja sokkal előrehaladottabb, mint 2011-ben.⁶⁹

Az egyiptomi Muszlim Testvériség és társszervezetei rendkívül sikeres nem állami szervezet az arab történelemben,⁷⁰ amely szorosan összefügg a szervezeti struktúrával és az alkalmazkodóképességgel. Mindezekre támaszkodva sikerült megalapoznia iszlamista politikai szerepét,⁷¹ amely azonban mára válságba került. A korábbi történelmi időszakokban a szervezeti rendszer tette hatékony ellenzéki erővé, adaptációs képessége pedig lehetővé tette, hogy kihasználja az autoriter rezsimek politikai rendszerének gyenge pontjait.⁷² Az egyiptomi Muszlim Testvériség kihasználta a 2011-es felkelést, gyorsan alkalmazkodott a változásokhoz, politikai riválisainál jobban kihasználta a kínálgató politikai lehetőségeket.⁷³ Az eredetileg a karitatív tevékenység, az oktatás, a kölcsönösség és hit értékein álló reformmozgalom az utóbbi évtizedekben elsősorban politikai szervezetté fejlődött.⁷⁴ Az általa képviselt politikai projekt azonban az egyiptomi nyár időszakában összeomlott, mert nem rendelkezett az állam irányításához szükséges mintákkal,⁷⁵ miközben kérdéses a tapasztalatok feldolgozása, percepcionálása. A bukást részben a Testvériség rossz döntései okozták, miközben 2011-2012 között a mozgalom domináns politikai szereplővé vált az egyiptomi közéletben. Talán nem is a politikai stratégia, inkább a váratlan helyzetek felismerésének, az alkalmazkodóképesség hiánya volt meghatározó, miközben az iszlamista vezetés társadalom iránti közömbössége miatt hosszú folyamat lehet csak a Morsi elnöksége idején az egyiptomi társadalom jelentős részében kialakult bizalmatlanság felszámolása.⁷⁶

⁶⁹ <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

⁷⁰ http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1247.pdf (2013-10-21)

<http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)

⁷¹ <http://www.merip.org/mer/mer205/what-political-islam> (2013-10-21)

<http://ufdc.ufl.edu/UF00091523/00646> 82013-10-21)

⁷² Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.

⁷³ <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)

⁷⁴ <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399387/Muslim-Brotherhood> (2013-10-25)

⁷⁵ Ahmed Mohamed Amr Darrag a Testvériség egyik vezetője. Az 1958-ban született politikus az FJP egyik alapítója, a Gizai szervezet főtitkára. Talajmérnöki diplomát szerzett az University of Cairo-n, talajmechanikából doktorált 1987-ben a Purdue University-n. Jellemző módon tagadta a koptok üldözését, a szekták közötti feszültség meglétét, a 2013-as események előtt úgy vélekedett, hogy nem volt elhibázott lépés a mozgalom aktív politikai szerepvállalása.

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-25)

⁷⁶ <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

Az FJP által folyamatosan hangoztatott politikai legitimitás azonban nem változtatta meg alapvetően a politikai közvélemény struktúráját, ahogy Morsi korábbi érvelése sem.⁷⁷ Az iszlamista kormányzat legitimitása azonban inkompetenciával párosult, amely kizárta a politikai és gazdasági stabilizálódást. Tehát a politikai rendszer átláthatósága, elszámoltathatósága legalább olyan fontos volt, mint legitimitása. Morsi leváltása feltehetően történelmi következményekkel jár, amelyből tanulságokat meríthetnek a régió iszlamista mozgalmi és politikai rendszerei – Törökország és Tunézia – egyaránt, amelyek a közelmúltban átélték saját politikai és társadalmi kríziseiket. Az egyiptomi elnök bukása⁷⁸ talán az iszlamizmus politikai befolyásának csökkenését, a szalafista ideológia megerősödését jelzi az észak-afrikai térségben.⁷⁹

A Testvériség egyes tagjai attól is tartottak, hogy a politikai események nem csupán a mozgalom hibáinak köszönhetően alakultak így módon. Az mozgalom szervezeti kohéziója rugalmas autoriter logikára épült, amely azonban paranoiddá vált, amikor elhagyta a tradicionális politikai mezőket, gyakorlatlanul megkísérelte a kormányzó párttá szerveződést és Egyiptom irányítását.⁸⁰ Ebben a folyamatban manifesztálódott az FJP megszületése, amely a hierarchiára, a koordinációra és a fegyelemre épült. A tévedés a politikai stratégiában volt: a Testvériség vezetői úgy vélték, lehetséges nyerni és kormányozni egyedüli politikai erőként is. Mindez azonban ellentmond a történelmi tapasztalatoknak: az 1990-es évek elején az algériai FIS⁸¹ győzelmét megakadályozta a hadsereg fellépése,⁸² 2006-ban Palesztinában nemzetközi és belső politikai szereplők szabotálták a Hamasz hatalomgyakorlását.⁸³ Mindezek alapján egyre inkább úgy tűnik, hogy a Testvériség akkor maradhat meghatározó politikai tényező, ha a politikai erőszak eszköztárához nyúl. Az sem mellékes azonban, hogy a Morsi hatalmát megdöntő politikai koalíció milyen módon közelít az iszlamista politikai erőközpont felé.⁸⁴

⁷⁷ <http://rt.com/news/cairo-clashes-killed-report-575/> (2013-10-24)

⁷⁸ http://www.juancole.com/2013/07/egypts-revocation-democracy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fymbn+%28Infor%29 (2013-10-25)

⁷⁹ <http://www.theguardian.com/world/2013/feb/09/violent-salafists-threaten-arab-spring-democracies> (2013-10-27)

⁸⁰ Morsi, al-Shatir, Muhammad Badi nem rendelkeztek valódi politikai és államigazgatási tapasztalatokkal.

<http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-25)

⁸¹ 1989-ben alakult algériai iszlamista politikai párt (Front Islamique du Salut- Islamic Salvation Front), amely az 1990-es önkormányzati, majd 1991-ben a nemzetgyűlési választások első fordulójában jelentős sikert ért el. A kormányzat törölte a második forduló és a FIS számos vezetőjét letartóztatták. Ezt követően a FIS és más szélsőséges csoportok elhúzódozó gerillaháborút indítottak a kormányerők ellen.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/295755/Islamic-Salvation-Front> (2013-10-27)

⁸² Besenyő János: Az Al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban, Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július-szeptember pp. 148-154.

<http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-evfolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal> (2013-10-27)

⁸³ <http://washingtonbureau.typepad.com/jerusalem/2008/12/olmert-aide-supports-free-gaza.html> (2013-10-27)

⁸⁴ <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

2013. július 3-át a kormányellenes tüntetők nem tekintették puccsnak, az elnök leváltása számukra stratégiai cél – annak politikai magatartása, a tisztázatlan körülmények között áterőszakolt alkotmány, amelybe a saria elemeit is beemelték, a nők jogainak, valamint a vallás- és sajtószabadság csorbulása – volt. A haderő pedig azért nem értelmezte katonai hatalomátvételné az eseményeket, mert megakadályozta a szembenálló politikai táborok között az erőszak eszkalálódását, és az állam és a politikai hatalom konszolidálására tett kísérletet.⁸⁵

Egyes elemzők szerint a hadsereg célja nem a hatalom megszerzése, hanem a politikai változások elősegítése volt, ezért nem is definiálható puccsként. Viszont a fegyveres erők beavatkozása nem sikerült automatikusan megteremteni a nemzeti kohéziót. A politikai hatalom újjászerveződését követően sem szűnt meg a politikai erőszak a szembenálló ideológiai csoportok között. A feszültséget növelte, hogy a hatóságok elrendelték a Testvériség számos vezetőjének letartóztatását, a médiaszervezetek ellenőrzését, amelyet az Amnesty International elítélt, mint a véleménynyilvánítás szabadságának korlátozását. Az új kormány alakításánál a szalafista Nour Párt kifogást emelt, amikor ElBaradei lett a miniszterelnök, hiszen a konzervatív vallási ideológia szemben áll a liberális orientációt követő politikussal, miközben az új kormány felállításának szükségességét nem tagadta.⁸⁶ A későbbi alelnök megvédte a hadsereget – eltávolította az autoriter intézkedéseivel legitimitását aláásó Morsit⁸⁷ –, amely július 8-án összetűzésbe keveredett a Testvériség fegyvereseivel. A Hazem el-Beblawi⁸⁸ miniszterelnök vezette új kormány felállítását követően – július 9. – bejelentették, hogy a választásokra 2014 első felében kerül sor.⁸⁹

A második nílusi forradalom megakadályozta Morsit abban, hogy ideológiai alapokon egyesítve a hatalmi ágakat autoriter iszlamista hatalmi rendszert alakítson ki, ám a gazdasági kihívások által gerjesztett erősödő társadalmi ellenállás jelezte, hogy a 2011-es forradalom nem zárult le.⁹⁰

⁸⁵ <http://jurist.org/dataline/2013/07/steven-aiello-egypt-aid.php> (2013-10-27)

<http://www.bloomberg.com/news/2013-06-23/egypt-military-says-it-may-intervene-to-prevent-conflict.html> (2013-10-28)

⁸⁶ <http://www.dailynewsegypt.com/2013/07/08/al-nour-party-withdraws-from-al-sisis-roadmap/> (2013-10-27)

⁸⁷ <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-egyptian-politician-mohamed-elbaradei-a-909976.html> (2013-10-28)

⁸⁸ Az 1936. október 17-én született liberális egyiptomi közgazdász Kairóban született. Az University of Cairo-n tanult jogot (1957), majd posztgraduális közgazdasági végzettségét a University of Grenoble-on szerezte 1961-ben. PhD fokozatot közgazdaságtanból 1964-ben a University of Paris 1-en (Pantheon-Sorbonne) kapott.

<http://www.reuters.com/article/2011/07/17/us-egypt-minister-factbox-idUSTRE76G18Z20110717> (2013-10-30)

http://www.erf.org.eg/CMS/uploads/pdf/1194810121_Hazem_El_Beblawi_CV_07.pdf (2013-10-29)

⁸⁹ <http://news.sky.com/story/1113204/egypt-cabinet-jobs-for-muslim-brotherhood> (2013-10-31)

⁹⁰ http://www.cftau.org/wp-content/uploads/pdfs/Directors_Brief_Egypt_Prof_Uzi_Rabi%20%20040713.pdf (2013-10-31)

<http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB55.pdf> (2013-10-31)

A választások lehetőséget nyújtanak az iszlamistákkal szemben álló politikai csoportosulásoknak – amelyek 2012-ben alulmaradtak a Testvériséggel szemben⁹¹ –, hogy hatalomra jussanak. A Morsi megbuktatását előkészítő Tamarod vezetői meghatározó szerephez juthatnak, amennyiben képesek kidolgozni egy olyan politikai stratégiát, amelynek segítségével megtartható a mozgalom mozgósítási képessége. Természetesen az események további menetére jelentős hatást gyakorolnak az egyiptomi állam különböző intézményei, valamint számolni kell a Muszlim Testvériség politikai ambícióival és reakcióival.⁹² Az iszlamista közösségben azonban a szalafista csoportok szerezhettek hosszabb távon jelentős politikai tőkét, mivel Morsi bukása az iszlamizmus kudarcát jelenti.⁹³

Az iszlamizmus kudarca és az új hatalom feladatai

Az egyiptomi állam vezetőinek átfogó stabilizációs gazdasági és társadalmi stratégiát kell kidolgoznia tanulva elődei hibáiból.⁹⁴ Az új vezetésnek befogadónak kell válnia, a politikai rendszerben elfogadottá kell tenni a „nincs győztes és legyőzött percepciót”⁹⁵ a struktúra újjáépítése és működtetése érdekében. Az egykori politikai ellenzéknek számolnia kell a fegyveres erők politikai szándékaival, ahogy az átment során nem hagyható figyelmen kívül a politikai kudarcot valló, ám változatlanul jelentős társadalmi bázissal rendelkező politikai szereplő, a Muszlim Testvériség sem. Az lett volna az optimális, ha valamennyi politikai szereplő tartózkodik az erőszaktól, a Testvériség vezetőinek letartóztatása azonban rövidtávon lehetetlenné teszi a konszolidációt.⁹⁶

A katonai beavatkozás igazolta az egyiptomi politikai iszlám kudarcát, hiszen nem élt az arab tavasz kínálta lehetőséggel, nem volt képes kialakítani azt a politikai-társadalmi konszenzust, amely alapot kínált volna a válság kezelésére. Eközben a hadsereg társadalmi presztízse jelentősen emelkedett, mivel a társadalom semlegesnek tekintette,⁹⁷ ám ez változhat, amennyiben a fegyveres erők népszerűtlen intézkedések meghozatalára kényszerülnek, amely akár az egyiptomi állam nemzetbiztonságát is veszélyeztetheti.⁹⁸

A fegyveres erők politikai szerepvállalása precedens értékű is lehet, ha a hadsereg gyámkodik a politikai stabilitás megteremtése felett, amely a jövőben is

⁹¹ <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16665748> (2013-11-03)

⁹² <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)

⁹³ <http://oxfamblogs.org/fp2p/what-to-read-and-watch-on-egypt/> (2013-10-30)

<http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

⁹⁴ <http://www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution> (2013-11-03)

⁹⁵ <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/no-victor-no-vanquished-in-egypts-current-transition> (2013-11-05)

<http://www.project-syndicate.org/commentary/lessons-for-egypt-s-next-government-by-ishac-diwan-and-hedilarbi-d9809302217098700c9a8ce8> (2013-11-05)

⁹⁶ <http://blogs.lse.ac.uk/mec/> (2013-11-05)

⁹⁷ <http://www.economist.com/news/briefing/21580533-egyptian-army-widespread-popular-support-has-ended-presidency-muhammad-morsi> (2013-11-06)

<http://www.english.rfi.fr/africa/20121213-army-egypt-politically-neutral> (2013-11-05)

⁹⁸ <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)

űrügyet jelenthet a katonai beavatkozásra. Az egyiptomi arab tavaszt követően az egyiptomi nyár megszilárdította a fegyveres erők politikai pozícióit, amely akadály lehet a demokratizálódás folyamatának.⁹⁹ Mivel a hadsereg vezetése 2011-ben tapasztalatlanak bizonyult a válságkezelésben, nincs biztosíték arra, hogy 2013-ban hozzáértőként irányítja az államot az átmenet időszakában.¹⁰⁰ Kérdés, hogy mi történik, amennyiben a választásokon nem a katonai elit számára kedvező fordulat következik be? Amennyiben az algériai mintákat követik a politikai események akár polgárháború kitörése is prognosztizálható, hiszen csak az egyiptomi iszlamisták egyes vezetői fogadták el a demokratikus szabályokat. A fegyveres erők fellépése legitimálhatja a politikai erőszak alkalmazását, amelyet a Testvériség és az FJP vezetőivel szemben alkalmazott korlátozások erősíthetnek.¹⁰¹ Mindez azonban azt a politikai ideát körvonalazza, hogy a fegyveres erők semlegessége a múlté, elkötelezte magát az iszlamistákkal szemben álló politikai erők oldalán, így a lehetséges jövőbeni politikai konfrontációkban nem töltheti be a harmadik erő szerepét.¹⁰²

Kérdéses, hogy fejlődhet a demokrácia olyan politikai közegben, ahol a választásokkal hatalomra került legitim politikai erők katonai erővel leválthatók, hiszen ott nem biztosítottak a hatalomgyakorlás és -váltás szükséges és elégséges feltételei. A hitelességi válság, valamint a társadalmi polarizáció a közeljövőben feltehetően az egyiptomi politikai közélet kísérője lesz, miközben a társadalomnak olyan jelentős kérdésekre kell válaszokat találnia, mint az állam identitása, a politika és az ideológia megfelelő referenciakeretei, valamint a vallás és a politika összefüggései.¹⁰³

A rendkívül heterogén ellenzéki csoportok közös politikai célja a Muszlim Testvériség és szövetségeseik hatalomból történő eltávolítása volt, a köztük lévő politikai ellentétek csak ezt követően kerültek/kerülnek felszínre, így nehezen prognosztizálható a társadalmi-gazdasági jólét megteremtésének intervalluma. Valójában nem az események definiálása lényeges, mindez elsősorban belpolitikai kérdés, a külső nagyhatalmi szereplők lehetőségei a folyamatot illetően meglehetősen korlátozottak: a konszenzusra épülő egyiptomi politika támogatása, a Muszlim Testvériség politikai elnyomása elleni tiltakozás.¹⁰⁴ A lényeges kérdés, hogy a fordulat mennyire árt, vagy használ a demokratizálódásnak Egyiptomban, illetve milyen regionális geopolitikai következményekkel jár.¹⁰⁵

Az egyiptomi tőzsdei mutatók a fordulatot követően emelkedtek, amely erősítheti befektetői bizalmat, ám a gazdaság átalakítása hosszú és bonyolult folyamat lesz. Az ideiglenes elnök vezette kormánynak is meg kell küzdenie a

⁹⁹ <http://www.npr.org/blogs/parallels/2013/07/03/198420406/egypts-military-reasserts-its-enduring-power> (2013-11-06)

¹⁰⁰ <http://www.theblaze.com/stories/2013/07/03/morsi-adviser-says-military-coup-is-underway/> (2013-11-04)

¹⁰¹ <http://news.sky.com/story/1111276/egypt-coup-islamists-call-for-a-mass-protest> (2013-11-06)

¹⁰² <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)

¹⁰³ http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Dahrendorf_A.ClarkEssay.pdf (2013-11-03)

¹⁰⁴ <http://www.forbes.com/sites/doughbandow/2013/08/19/for-president-obama-and-congress-to-subsidize-egypt-today-is-to-underwrite-murder/> (2013-11-03)

¹⁰⁵ <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)

gazdasági kihívásokkal, amely viszonylag gyors, konszenzusos – megteremteni a politikai fejlődés, a gazdasági növekedés alapjaként a nemzet politikai kohézióját¹⁰⁶ – döntések meghozatalát igényli. Talán a legfontosabb feladat a befektetői bizalom helyreállítása, a politikai krízis felszámolása és átfogó politikai és gazdasági stratégia kidolgozása. A bizonytalanság által jellemzett politikai és gazdasági klíma stabilizálását már az ideiglenes kormánynak el kell kezdenie, a kihívások kezelésével az új elit nem várhat.¹⁰⁷

A legfontosabb azonban – a pénzügyi támogatásokon túl – olyan hosszú távú gazdasági stratégia kialakítása, amely fenntartható növekedést generál. A katonai hatalomátvétellel kapcsolatos esetleges amerikai segélyezés befagyasztása azért jelentős, mert hatással lehet más pénzügyi támogatók magatartására is.¹⁰⁸

A gazdasági dilemmák megoldásához kapcsolódik, hogy 2013 őszén újraindultak a tárgyalások az új egyiptomi vezetés és az IMF között, amelynek fókuszában egy 4,8 milliárd \$-os hitelcsomag állt. Ezzel kapcsolatban azonban a kairói vezetés véleménye megosztott volt: egyesek úgy vélték, hogy annak felvétele – ismerve a feltételeket – nem sürgető, mások szerint a megállapodás fontossága abban állt, hogy növelte volna az Egyiptommal kapcsolatos nemzetközi pénzügyi bizalmat, de önmagában nem jelent végeleges megoldást az állam gazdasági problémáira a szükséges reformok bevezetése nélkül.¹⁰⁹

Egyiptom a II. Nílusi-forradalmat követően jelentős hiteleket kapott az Öböl-államoktól – ennek eredményeként devizatartalékai csaknem 18,7 milliárd \$-t tettek ki¹¹⁰ – de tartva a reformok társadalmi következményeitől, novemberben úgy döntött, hogy inkább az Öböl-államok által ígért – Szaúd-Arábia, az Egyesült Arab Emírségek és Kuvait – mintegy 12 milliárd \$-os támogatással igyekszik élénkíteni gazdaságát. Az ortodox megoldások helyett egy kockázatosnak tűnő gazdaságélénkítő programot hirdetett, amely szerint emelik a nyugdíjak, a minimálbérek és infrastrukturális fejlesztések indulnak, míg a turizmus és a közvetlen külföldi befektetések élénkülése fellendíti a gazdaságot.¹¹¹

A válság megoldását segítheti elő a Muszlim Testvériség javaslata, amelynek középpontjában a politikai válság kezelése érdekében elindítandó nemzeti párbeszéd állt. A pátthelyzet feloldását kezdeményező hivatalos közlemény nem tartalmazta feltételként Morsi hatalomba való visszahelyezését – akinek tárgyalása (erőszakra való felbujtással vádolják) meglehetősen sajátosan alakul¹¹² –, viszont hangsúlyozta

¹⁰⁶ <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-10-07)

¹⁰⁷ <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-10-06)

¹⁰⁸ <http://www.project-syndicate.org/commentary/egypt-s-broken-economy> (2013-11-06)

¹⁰⁹ <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/> (2013-11-04)

¹¹⁰ <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/> (2013-11-04)

¹¹¹ <http://finance.yahoo.com/news/analysis-egypt-relies-gulf-aid-090355107.html> (2013-11-07)

¹¹² <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/11/morsi-court-trial-error-20131114636919424.html> (2013-11-07)

az alkotmányos legitimitás és a demokratikus folyamatok jelentőségét. A politikai megbékélés folyamata azonban biztosan hosszabb ideig tart majd,¹¹³ talán ezt jelzi, hogy november 12-én Egyiptomban megszűnt a rendkívüli állapot, habár a hadsereg segíti a rendőrséget a rend fenntartásában.¹¹⁴

A fordulat geopolitikai hatásai

A hadsereg július 3-i szerepvállalása nehezen egyeztethető össze a célként megfogalmazott politikai rendszer megteremtésével, hatása túlterjed az egyiptomi állam geopolitikai keretein, nem segítve a belső és a regionális stabilitást. A tábornokok célja – a tradícióknak megfelelően – hogy megakadályozzák egy demokratikus folyamat eredményeként versengő hatalmi központokra széthulló államtér kialakulását.¹¹⁵

Nemzetközi szinten sem elhanyagolható az államtér geográfiai helyzete, a demográfia dinamikája, a gazdaság állapota, a politikai stabilitás, amely hatékony és erős állami hatalom kiépítésével és ellenőrzésével oldható meg. A történelmi modell a fáraók korában alakult ki, amelyet a megszállók átvettek: erős központi hatalom által kiépített katonai erő. Ez a minta formálódott úja Nasszer 1952-es puccsát követően, de nem hagyhatók figyelmen kívül a globális és regionális hatások sem.¹¹⁶

Ezért van jelentősége annak, hogyan reagált az egyiptomi nyár eseményeire a nemzetközi közösség, valamint az események milyen hatást gyakorolnak az arab államokra. Az egyiptomi események rövid távú regionális hatása közvetlenül elsősorban a Hamasz¹¹⁷ szervezetét – és a Sínai-félsziget térségét – érintette, amellyel Morsi jószomszédi viszonyt tartott fenn. Hosszabb távon talán meggyőzheti az islamista mozgalmakat, hogy tartósan nem képesek a kizárólagos politikai hatalom fenntartására.¹¹⁸

Az egyiptomi politikai válság felvetett néhány fontos geopolitikai problémát: képes-e fenntartani az egyiptomi hadsereg a Gázai-övezet, a Szezei-csatorna térségének biztonságát, amely Nyugat és a regionális hatalmak számára sem közömbös. A Közel-Kelet térségének eseményei – a szíriai polgárháború, a szunnita befolyás ellen küzdő Irán – elsőbbséget élveznek a Nyugat geopolitikai percepcióiban Egyiptommal szemben. Az államtér geopolitikai jelentősége természetesen nem csökkent, annak ellenére, hogy a szunnita arab világot jelenleg nem Kairó irányítja. Egykor Egyiptom az arab világ domináns politikai és vallási központja volt. A most is jelentős regionális hatással bíró intézményei – Al-Azhar, a Muszlim Testvériség – ellenére a modern korban nem sikerült hegemon helyzetbe

¹¹³ <http://www.albawaba.com/news/egypt-muslim-brotherhood-534336> (2013-11-07)

¹¹⁴ <http://www.foxnews.com/world/2013/11/12/egypt-announces-end-state-emergency/?intcmp=latestnews> (2013-11-07)

¹¹⁵ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)

¹¹⁶ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)

¹¹⁷ <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/253202/Hamas> (2013-11-10)

<http://www.cfr.org/israel/hamas/p8968> (2013-11-10)

¹¹⁸ <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)

kerülnie. A Szuezi-csatorna kiemelt globális jelentőségű szállítási útvonal maradt, a Gázai-övezet közelsége, az izraeli-egyiptomi viszony sokkal nagyobb hatással van a Washington-Kairó kapcsolatok minőségére, mint a kormányzat összetétele. Mindaddig, míg a hadsereg képes fenntartani a geopolitikai stabilitást, az Egyesült Államokat nem igazán zavarja az egyiptomi belpolitika alakulása. Ám sem a nyugati, sem más arab államok által nyújtott segítség nem kínál megoldást az egyiptomi államteret érintő tradicionális gazdasági és földrajzi kihívásokra.¹¹⁹

Miközben senki sem szeretné az állam összeomlását, egyetlen globális vagy regionális hatalom sem vállalja fel az újjászervezés pénzügyi terheit. Így az egyiptomi hadseregre hárul megteremteni a gazdasági-társadalmi stabilitás alapjait az egymással rivalizáló világi és iszlamista csoportok között, miközben nem alakít ki közvetlen katonai hatalmat. A stabilizációs folyamat ellen ható tényező, hogy a sivatagi ország erőforrásait, a gazdaság fejlettségi színvonalát meghaladja a népesség növekedésének jelenlegi üteme. Így ha Egyiptom relatív hatalmi képessége nem javul, regionális érdekérvényesítő képessége gyengül.¹²⁰

4. ábra

Egyiptom

Forrás: Országismertető – Egyiptom

Szerző: Besenyő János, Miletics Péter

Morsi eltávolítását követően az egyiptomi hadsereg vezetői tiszteletben tartották Washington és a Nyugat számára két preferált territórium geopolitikai

¹¹⁹ <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-07)

¹²⁰ <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-07)

biztonságát: Izrael, valamint a Szuezi-csatorna térsége (fenntartani a nemzetközi kereskedelmi hajózás útvonalát). Valójában a belpolitikai események kevésbé érdeklik a nyugati hatalmakat, amennyiben geopolitikai érdekeiket alapvetően nem fenyegeti kihívás.¹²¹

A hadsereg rendkívüli állapotot hirdetett a Szuezi-csatornával határos területeken – South Sinai és Suez tartományok –, miután militáns iszlamisták támadást intéztek a tengerparti Arish-ban működő regionális közlekedési csomópont (légi kikötő) ellen.¹²² A szállítási útvonal biztonságpolitikai fenyegetettsége miatt emelkedtek a világpiaci olajárak. A geopolitikai kockázatokat szemlélvén, hogy bár Egyiptom nem jelentős olajtermelő, de a csatornán naponta mintegy 3 millió hordó nyersolaj halad át, illetve a térségben húzódik a magas stratégiai értékkel rendelkező Szuez-Mediterrán csővezeték, Ain Sukhna termináltól a Szuezi-öblön keresztül a Földközi-tengernél elhelyezkedő Sidir Kerir-ig. Az esemény regionális hatását igazolja, hogy a szomszédos Líbia legnagyobb finomítója – Es Sider¹²³ – is leállásra kényszerült az egyiptomi politikai események következtében.¹²⁴

Szeptemberben az egyiptomi hadsereg helikopterek és harckocsik bevetésével támadást indított az iszlamista-dzsihadista erők ellen a Sínai-félsziget északi részén Rafah és Sheikh Zuweyd városok térségében, válaszul a Kairóban elkövetett sikertelen öngyilkos merényletre. A helyi lakosság nagyobb része abban bízott, hogy a katonai művelet stabilizálja a térséget. Katonai források szerint az iszlamisták egy része a félsziget középső hegyvidéki területi felé menekült, de a műveletekben sikerült megsemmisíteni a Gázába vezető földalatti alagúthálózat több mint 80%-át és a terrorizmus elleni háborút a hadsereg addig folytatja, míg az el nem éri célját.¹²⁵ Ezzel párhuzamosan a hadsereg felszólította a Hamaszt, hogy működjön együtt és

¹²¹ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)

¹²² A hírt a harmadik hadsereg parancsnoka – Osama Askar – jelentette be az állami televízióban.

http://voiceofrussia.com/news/2013_07_29/State-of-emergency-likely-to-be-introduced-in-Sinai-Cairo-1735/ (2013-11-10)

¹²³ A kikötő exportkapacitása a Waha Oil Co. – az egyik legnagyobb közös vállalat Líbiában, amelyben amerikai vállalkozások (Marathon Oil Corp.-MRO, a ConocoPhillips (COP) és a Hess Corp. (HES) is érdekeltségekkel rendelkeznek. A líbiai termelés volumene a közvetlen válság által kiváltott geopolitikai krízis hatására 1 millió hordó/nap szint alá süllyedt. A Waha 1956-ban kezdte meg működését az északi Bahi olajmező feltárását követően, majd gyorsan fejlődött. 1960-ban indult meg a Waha Defa olajmezők geológiai feltérképezése, 1961-ben a Gialo Samah olajmező, 1962-ben pedig Zaggut, Belhedan, Khalifa, Balat, Masrab, Harash és al-Faregh lelőhelyek kitermelése.

http://www.etc-cte.gc.ca/databases/Oilproperties/pdf/WEB_Es_Sider.pdf (2013-11-08)

http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=0 (2013-11-08)

http://www.marathonoil.com/Global_Operations/Libya/Operations/ (2013-11-08)

<http://www.conocophillips.com/who-we-are/Pages/default.aspx> (2013-11-09)

<http://www.hess.com/operations/default.aspx> (2013-11-09)

¹²⁴ www.firstenergycorp.com/news/story/54005-egypt-army-declares-state-emergency-suez-after-islamist-attackstate-tv (2013-11-10)

¹²⁵ <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/07/egypt-suspected-militants-sinai> (2013-11-10)

<http://icmu.nyc.gr/%20Egyptian-general-says-entering-Gaza-is-a-political-decision> (2013-11-10)

biztosítsa a határ menti területeket. Emellett felvetődött egy 500-1000 méter mélységű puffér-zóna kialakítása a gázai határvonal mentén, mivel a kairói vezetés a szélsőségesek támogatásával vádolta a gázai kormányzatot.¹²⁶

Egyiptom és a Nyugat

Az Egyesült Államok vezetése tartózkodóan reagált az egyiptomi fordulatra, Kairó pedig igyekezett biztosítani a washingtoni kormányt, hogy a hadsereg lépésében a nép akarata fejeződött ki.¹²⁷ Az elmúlt 10 évben az amerikai politika elfogadta az egyes országokban bekövetkező politikai fordulatokat, ezeket nem követte intervenció. Így történt ez Egyiptomban is. Ez azt jelenti, hogy az Egyesült Államok nem támogatja a diktatórikus rezsimeket? Nem lehetséges, hogy a tekintélyelvű hatalmi rendszerek bukását követően kialakult politikai és gazdasági káosz gazdasági és akár geopolitikai előnyöket jelent a Nyugat számára?¹²⁸

Az arab tavasz nem fenyegette Nyugat pozícióit még akkor sem, ha a Muszlim Testvériség kerül hatalomra, hiszen Egyiptom gazdasági dependenciája ezt nem igazán teszi lehetővé. A forradalmak általában a gazdasági struktúrák krízisét eredményezték, igazolva, hogy annak nem a diktatórikus rendszerek okozói, hanem a történelmileg kialakult gazdaság- és társadalomszerkezet, a kulturális minták és a szegénység.¹²⁹

A közel-keleti régió iránt az utóbbi időszakban valamelyest csökkent az Egyesült Államok közvetlen geopolitikai érdeklődése – pontosabban az egyiptomi államtér helyett Irán és Szíria került fókuszba –, amely pedig a stabilitás szempontjából nem elhanyagolható tényező.¹³⁰

Többek azt a felfogást támogatták, hogy az Egyesült Államoknak csökkentenie kell az egyiptomi államnak szánt támogatást, mert az események katonai hatalomátvételnéppé definiálhatók. Az USA által évente folyósított csaknem 1,5 milliárd \$¹³¹ rendkívül fontos a sebezhető egyiptomi gazdaság számára, az államtér geostratégiai helyzete miatt jelentős szerepe van az amerikai regionális befolyás fenntartásában.¹³²

¹²⁶ <http://www.middleeastmonitor.com/news/africa/7372-egyptian-army-expands-operations-in-sinai> (2013-11-10)

¹²⁷ Kamel Amr külügyminiszter július 4-én John Kerry külügyi államtitkárnak jelezte a tényt. <http://www.haaretz.com/news/middle-east/.premium-1.533673> (2013-11-10)

¹²⁸ <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-11)

¹²⁹ <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-11)

¹³⁰ <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> ((2013-11-07)

¹³¹ <http://www.vaughns-1-pagers.com/politics/us-foreign-aid.htm> (2013-11-12)

¹³² <http://www.csmonitor.com/USA/Foreign-Policy/2013/0820/Crisis-in-Egypt-US-seeks-to-preserve-influence.-Is-there-any-left> (2013-11-12)
<http://www.defenseone.com/threats/2013/08/hagel-admits-us-influence-egypt-limited/68924/> (2013-11-12)

A segélyek jelentőségére utalt, hogy számos egyiptomi politikai szereplő – köztük Sameh Seif el-Yazal nyugalmazott tábornok¹³³ – az eseményeket nem puccsként percepcionálta, hanem a nemzeti érdekek kifejeződéseként, amely előkészíti a demokratikus rendszer kialakítását. Természetesen nem kizárt – hiszen számos történelmi példa létezik¹³⁴ –, hogy a demokratikus folyamatok által hatalomra került politikai vezetés visszaél azzal. Az egyiptomi eseményeket Washington nem értelmezheti mechanikusan, ha az elemzések és az egyiptomi események igazolják, hogy a hadsereg egy antidemokratikus rendszert távolított el, az új pedig elkötelezett az alkotmányos demokrácia iránt, akkor Kairó biztosan számíthat amerikai támogatásra. Mindez kiszélesíti az Egyesült Államok térségi mozgásterét, egyben lehetővé teszi geopolitikai érdekeinek hatékonyabb érvényesítését.¹³⁵

Egyes elemzők szerint az egyiptomi események inkább azt igazolták, hogy az Egyesült Államok nem volt képes befolyásolni a regionális eseményeket. Habár az egyiptomi állam abszolút gazdasági függésben van az amerikai segélyektől, de az USA-nak nagyobb szüksége lehet Egyiptomra geopolitikai érdekeinek érvényesítésére a Mediterráneum keleti medencéjében. Néhány szakértő azt a következtetést vonta le, hogy az arab tavasz, az egyiptomi nyár eseményei felszámolták az amerikai katonai-stratégiai legyőzhetetlenség mítoszát, amelyeket a korábbi – rosszul átgondolt – iraki és afganisztáni beavatkozások már gyengítettek.¹³⁶ Tehát az Egyesült Államoknak (és Európának) újra kell fogalmaznia térségi geopolitikai érdekeit, visszaállítani stratégiai hitelességét.¹³⁷

Amikor az Egyesült Államok felfüggesztette az Egyiptomnak nyújtott 1,5 milliárd \$-os szubvenció egy részét – továbbra is a támogatja az oktatást és az egészségügyet, valamint a terrorizmus elleni műveleteket, valamint a katonai kiképzést –, azt Kairó elítélte, és maga az amerikai vezetés jelentős része is kockázatosnak minősítette, mivel az egyiptomi hadsereg 1978 óta az amerikai Közel-Kelet-stratégia egyik pillére. Az eszközök és felszerelések pótlására Egyiptom nagyvonalú pénzügyi támogatást kapott Szaúd-Arábiától és az Egyesült Arab Emírségektől, illetve arra ösztönözheti Kairót, hogy más államok katonai – elsősorban Oroszország – segítségét vegye igénybe, ami gyengítheti a regionális amerikai befolyást. Izrael sem támogatta Washington lépését, hiszen alapvető stratégiai érdeke az Egyiptommal fenntartott béke.¹³⁸

A Kairó-Washington stratégiai partnerséget a közös kihívások azonban fenn tarthatják, habár az amerikai lépés erősítheti az egyiptomi nacionalizmus erőit. Ám

¹³³<http://thelead.blogs.cnn.com/2013/07/03/former-egyptian-general-military-has-no-plans-to-run-the-country/> (2013-11-12)

¹³⁴ Többek között Irán, Venezuela és Oroszország.

¹³⁵<http://www.newsmax.com/Newsfront/corker-engel-egypt-coup/2013/08/25/id/522140> (2013-11-12)
<http://carnegieendowment.org/2013/07/03/egypt-and-c-word/gd5h> (2013-11-12)

¹³⁶ <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdffiles/pub752.pdf> (2013-11-12)
<http://americamiddleeast.files.wordpress.com/2012/09/hearts-and-minds-in-afghanistan-explaining-the-absence-of-victory-exum-20111.pdf> (2013-11-12)

¹³⁷ <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-11-12)

¹³⁸ <http://mondoweiss.net/2013/08/us-aid-to-egypt-is-not-for-egypt-but-israel-jj-goldberg-explains.html> (2013-11-12)

az egyiptomi hadsereg Sínai hátországaiban növekvő bizonytalanság miatt szükséges van az amerikai haditechnikai és logisztikai támogatásra, hiszen az esetleges orosz fegyverrendszerek hatékony alkalmazására csak három-négy év után lenne lehetőség. A közös katonai kihívás a jelenlegi feszültségek ellenére feltehetően egyben tartja az Egyiptom, az Egyesült Államok és Izrael közötti szövetséget.¹³⁹

Egyiptom és más hatalmak

Mindez azonban lehetőséget nyújtott Moszkvának, hogy bővítsen regionális kapcsolatait, elsősorban fegyver-export formájában. Az egyiptomi-orosz közeledés fontos üzenet lehet, amelynek keretében egyes források szerint szóba került egy orosz haditengerészeti bázis kialakításának lehetősége Alexandriában.¹⁴⁰

Nigéria, Törökország és Tunézia elítélte Morsi eltávolítását, Katar, Szaúd-Arábia és az Egyesült Arab Emírségek támogatásukról biztosították a július 4-én hivatalba lépett új egyiptomi ideiglenes elnököt.¹⁴¹

Törökország és Recep Tayyip Erdogan¹⁴² számára az egyiptomi nyár stratégiai rémálmod jelenthetett, amit az isztambuli, ankarai tiltakozások erősíthettek, miközben a növekvő török pénzügyi dilemma¹⁴³ is emlékeztethette a Morsi bukása előtti helyzetre. A korábbi időszakban a régióban a török minta példa értékű volt, most azonban mintha ebben is fordulat következett volna, a török kormánypártnak el kell kerülnie az egyiptomi Testvériség által elkövetett gazdasági és társadalmi hibákat. A török katonai hatalomátvétel esélye meglehetősen csekély, mivel Erdogan „lefejezte” a török hadsereget,¹⁴⁴ amely akár hatással lehet a hadsereg teljesítményére is egy esetleges lokális vagy regionális konfliktusban. A hadsereg ellenőrzését az egyiptomi elnök azonban nem volt képes megszerezni, mindössze néhány tábornok menesztését sikerült elérnie. Mindkét állam politikai hagyományaiban jelentős a fegyveres erők szerepe, amely mélyen beágyazódott a helyi társadalmakba.¹⁴⁵ Kérdés, vajon a török kormányzat levonta-e az egyiptomi nyár tanulságait, vagy megkísérli a divide et impera elvének érvényesítését.¹⁴⁶

¹³⁹ <http://www.voanews.com/content/common-threats-keep-egypt-us-relations-going/1767997.html> (2013-11-12)

¹⁴⁰ <http://allafrica.com/stories/201311141357.html> (2013-11-14)

¹⁴¹ <http://www.maannews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=611041> (2013-11-14)

¹⁴² Törökország miniszterelnöke 2003. március 14-e óta. Az 1954. február 26-án született iszlamista politikus a török Igazság és Fejlődés Pártjának (AKP) elnöke, aki a Marmara University-n szerzett diplomát 1981-ben. 2013 nyarán a Gezi parki incidens jelezte a tekintélyelvű rezsimjének növekvő társadalmi elutasítását.

<http://www.britannica.com/EBchecked/topic/913988/Recep-Tayyip-Erdogan> (2013-11-14)

¹⁴³ <http://www.meforum.org/3134/turkey-economic-miracle> (2013-11-14)

<http://hat4uk.wordpress.com/2012/01/17/turkey-why-erdogonomics-are-about-to-burst-his-own-bubble/> (2013-11-14)

¹⁴⁴ <http://www.bloomberg.com/news/2013-08-05/turkey-court-jails-ex-generals-for-plotting-coup-against-erdogan.html> (2013-11-14)

¹⁴⁵ Ezért jelentett potenciális veszélyt, amikor a török miniszterelnök-helyettes – Bulent Arinc – a hadsereg bevetésével fenyegette meg a tüntetőket. Hasonló eset volt, amikor az egyiptomi kormányzat a hadsereget vetette be Port Szaid-ban 2013 januárjában.

<http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22938860> (2013-11-14)

Mindkét ország a mérsékelt iszlám kísérleti terepe volt, amelynek demokrácia-felfogása azonban jelentősen eltér a liberális értelmezéstől. Ezzel magyarázható, hogy a török – a népszerű reformok mellett – és az egyiptomi kormány korlátozta a sajtó- és a polgári szabadságjogokat, alkotmánytervezeteiket sokan ellenezték. Egyiptomban a társadalmi csoportok ellentéteit kiélezte a gazdaság hanyatlása, miközben a török gazdaság teljesítménye jelentős volt, amely az iszlamistákat megelőző kormány reformjai alapoztak meg.¹⁴⁷ Kérdéses, hogy a növekvő pénzügyi buborék vajon arra ösztönzi-e a befektetőket, hogy az európai és amerikai befektetési piacok felé orientálódjanak, ahogy ez bekövetkezett Görögország esetében.¹⁴⁸

A török miniszterelnök az egyiptomi eseményekben, a hadsereg fellépésében egy globális összeesküvést vizionált a muszlim világban, amelynek hátterében az izraeli kormány áll. Valójában ez inkább a választóinak szólt, akik számára Nyugat bukását és a török állam küszöbön álló győzelmét jósolta, viszont erősítette a török társadalom megosztottságát. Az amerikai reakciókat követően azonban tagadták Izrael szerepét az eseményekben, amely igazolta, hogy Erdoğan belső fogyasztásra szánta szavait, azok nem a hivatalos Ankara külpolitikai szándékait tükrözték.¹⁴⁹

Szaúd-Arábia a legnagyobb támogatásban részesíti az új egyiptomi kormányzatot, mivel az egyiptomi neo-szalafizmus megkérdőjelezi a szaúdi fundamentalista wahhabizmus az arab világban betöltött domináns szerepét. Emellett Rijád ezáltal erősítheti szíriai pozícióit is. Szaúd-Arábia érdekelt Bashar al-Assad rezsimjének megdöntésében, egy stabil, Irán-ellenes szunnita politikai entitás felépítésében,¹⁵⁰ ellenben egy geopolitikai ambícióit fenyegető, ellenőrizhetetlen iszlamista irányzat hatalomra kerülését nem támogatja.¹⁵¹

A monarchia egy erős, stabil Egyiptomban látja regionális partnerét, így nem illette kritikával Morsi megbuktatását. Rijad, valamint az Egyesült Arab Emírségek igyekszik enyhíteni az egyiptomi állam gazdasági és élelmiszerellátási gondjain. Geopolitikai dilemma, hogy az egyiptomi iszlamisták – Törökország és Katar támogatásával – képesek lesznek-e a Szezei-csatorna és a Vörös-tenger térségének destabilizálására.¹⁵²

Az egyiptomi nyár politikai történései szorosan összefüggnek a szír polgárháborúval, amelyben kifejeződnek Irán és a szíriai rezsim regionális

<http://archive.indianexpress.com/news/at-least-30-killed-in-egypt-after-football-riot-verdict/1065326/> (2013-11-14)

¹⁴⁶<http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-14)

¹⁴⁷<http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx> (2013-11-14)

¹⁴⁸<http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-14)

¹⁴⁹<http://icmu.nyc.gr/%20Erdogan%2C-Israel-and-Egypt> (2013-11-14)

¹⁵⁰<http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf> (2013-11-15)

http://csis.org/files/publication/130527_Iran_Gulf_Mil_Bal_III_0.pdf (2013-11-15)

¹⁵¹<http://www.gloria-center.org/1997/07/kostiner-1997-07-08/> (2013-11-15)

¹⁵²http://www.nytimes.com/2013/07/10/world/middleeast/aid-to-egypt-from-saudis-and-emiratis-is-part-of-struggle-with-qatar-for-influence.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-11-15)

geopolitikai ambíciói.¹⁵³ Morsi bukása jelzés a török politikai vezetés számára is, amely megkísérelte egy monolitikus iszlamista társadalom kiépítését, illetve megfogalmazta a neo-ottomanizmuson alapuló külpolitikai céljait a Levante, az Arab-félsziget, valamint a Vörös-tenger régióiban.¹⁵⁴ Talán ebben az összefüggésben látta Teherán a Morsi vezette Egyiptomot, mint a török hatalom levantei ellensúlyaként, habár Irán és Egyiptom geopolitikai rivalizálása Afrika szarván, valamint a szub-szaharai Afrikában nem tűnt el.¹⁵⁵

Az egyiptomi eseményekkel kapcsolatban Rijád arra törekszik, hogy meggyőzze az Egyesült Államokat arról, hogy az új egyiptomi rendszer támogatása számára geopolitikai előnyökkel jár, mivel a török-katari, illetve a szaúdi-UAE stratégiai partnerség Irán domináns hatalmi pozícióit geostratégiai értelemben gyengítik. Kína – Törökország, Irán, Szudán helyett – Szaúd-Arábiában és Egyiptomban látja esetleges regionális partnerét, miközben – Oroszországhoz hasonlóan – ellenzi a szíriai rendszer megdöntésére irányuló nyugati elképzeléseket.¹⁵⁶

Egyes elemzők szerint az sem zárható ki, hogy a hadsereg vezetése külpolitikai problémákra irányítja a közvélemény figyelmét: ilyen például az egyiptomi állam számára létfontosságú Nílus vízmennyiségét érintő etiópiai duzzasztómű kérdése. A vízelosztási kérdést a korábbi kormányzatoknak – Mubarak, Morsi – nem sikerült a politikai közvélemény fókuszába állítani: az egyiptomi haderő elméletileg képes műveleteket indítani a népesebb, gazdasági mutatói tekintetében javuló tendenciát mutató Etiópia ellen, de ennek realitása elhanyagolható. Másrészt az etióp állam érdekelt a Szudánnal és Egyiptommal való regionális együttműködésben a Nílus-medencét érintő kérdésekben.¹⁵⁷ Izrael – az újonnan felfedezett energiahordozók kitermelése és kereskedelme – pedig gazdasági lehetőséget kínál, így az ellenséges viszony nem igazán használ Kairónak.¹⁵⁸

Egyiptomnak a nagyhatalmi törekvéseken túl meg kell oldania a Nílusra épülő etióp duzzasztóművel kapcsolatos problémát is. A szudáni-etióp politikai választóvonal közelében megkezdett építkezések mintegy 5000 embert foglalkoztatnak, átadását 2017-re tervezik. Az egyiptomi politikai vezetés attól tart, hogy a gát jelentősen csökkenti a gazdaságilag hasznosítható vízmennyiséget, amelyet a korábbi egyezmények biztosítottak.¹⁵⁹ Ezt tradicionális hidro-dominanciát

¹⁵³ <http://rt.com/op-edge/syria-saudi-conflict-region-iran-407/> (2013-11-15)

<http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> (2013-11-17)

¹⁵⁴ <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/greek-studies-gr/1672-turkey-as-a-regional-power-neo-ottomanism-in-action.html> (2013-11-17)

¹⁵⁵ http://idsa.in/idsacomments/IranEgyptRapprochement_ragarwal_080313 (2013-11-17)

<http://www.freepatentsonline.com/article/Harvard-International-Review/167969662.html> (2013-11-17)

<http://www.netcomuk.co.uk/~jpap/deegan.htm> (2013-11-17)

¹⁵⁶ <http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM39MS.pdf> (2013-11-17)

¹⁵⁷ http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2013/02/NileBasinCooperativeFrameworkAgreement_ArticlePublished2.pdf (2013-11-17)

¹⁵⁸ <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-11-12)

¹⁵⁹ 1929-es – britekkel kötött – megállapodás vétójoggal ruházta fel Egyiptomot, 1959-ben Nílus feletti dominanciáját megosztotta Szudánnal.

érte kihívás Etiópia részéről, illetve a folyó felső szakaszán elhelyezkedő államok megállapodása, amely gyakorlatilag azt jelentette, hogy Egyiptom elvesztette ellenőrzését a Nílus vízgyűjtője felett.¹⁶⁰

A szír válság jelentősen módosította Szíria és Egyiptom viszonyát is. Miután Egyiptom békét kötött Izraellel és az USA szövetségesevé vált, Kairó és Damaszkusz viszonya meglehetősen hűvössé vált. A Muszlim Testvériség hatalomra kerülése után Egyiptom megszakította diplomáciai kapcsolatait Szíriával és a Szíriai Nemzeti Koalíciót támogatta. 2013. július 3-a után a két állam viszonyában fordulat következett be, mert az egyiptomi katonai kormányzat is hasonló politikai csoportok és az iszlám fundamentalizmus ellen lépett fel, ebben az értelemben akár együttműködés is kialakulhat a két állam között. A két ország közti diplomáciai viszony helyreállt,¹⁶¹ amelyet elősegített az, hogy az új egyiptomi kormány újraértékelte a Kairó-Damaszkusz viszonyt kezdetben azon az alapon, hogy bár támogatja a felkelést, de a szíriai dzsihadot nem.¹⁶² Később Kairó inkább már a szíriai politikai megoldás mellett foglalt állást, 2013 augusztusában pedig, amikor esély volt egy szíriai amerikai katonai beavatkozásra, a kairói kormányzat kijelentette, hogy lezárja a Szezi-csatornát minden hajó előtt, mely Szíria ellen készül beavatkozni.¹⁶³ Az üzenetet Nyugat és az Egyesült Államok számára címezték.¹⁶⁴

Az egyiptomi nyár politikai fordulata, a II. Nílusi-forradalom folyamata azonban máig nem zárult le, így az események értékelésére még nincs, legfeljebb modellezésére van lehetőség.

Felhasznált irodalom:

1. Besenyő J.: Arab tavasz - politikai rendszerváltás az észak-afrikai arab államokban – Kül-Világ, a nemzetközi Kapcsolatok Folyóirata, VIII. évfolyam, 2011/4. pp. 51-75.
2. <http://www.webcitation.org/5wTMNq7Mb> (2013-10-07)
3. Besenyő J.: The first anniversary of the „Arab Spring” – What kind of change have taken place since then, Tradecraft Review, Periodical of the Military National Security Service, 2012, 2. Special Issue pp. 5-16.

<http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin/25746> (2013-11-17)

¹⁶⁰ <http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Ethiopia-Ignores-Egypt-Empty-Threats-and-Continues-with-Construction-of-Dam.html> (2013-11-17)

¹⁶¹ <http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-interim-government-re-opens-Syria-embassy-319212> (2013-11-20)

¹⁶² <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201372013042628686.html> (2013-11-20)

¹⁶³ <http://www.amwalalghad.com/en/news/egypt-news/20694-egypt-rejects-military-intervention-in-syria.html> (2013-11-20)

<http://www.jewishpress.com/news/egyptians-may-shut-suez-canal-as-bar-to-west-anti-assad-efforts/2013/08/28/> (2013-11-20)

¹⁶⁴ Sógor D. (2013): Szíria. Országismertető. Kézirat Budapest

4. Besenyő János: Az Al-Kaida térnyerése a Maghreb régióban, Seregszemle, VIII. évfolyam, 3. szám, 2010. július-szeptember pp. 148-154.
5. <http://www.scribd.com/doc/126275001/Sereg-Szemle-VIII-evfolyam-3-szam-2010-julius-szeptember-148-154-oldal> (2013-10-27)
6. Sógor D. (2013): Szíria – országismertető. Kézirat Budapest
7. <http://allafrica.com/stories/201311141357.html> (2013-11-14)
8. <http://americamiddleeast.files.wordpress.com/2012/09/hearts-and-minds-in-afghanistan-explaining-the-absence-of-victory-exum-20111.pdf> (2013-11-12)
9. <http://archive.indianexpress.com/news/at-least-30-killed-in-egypt-after-football-riot-verdict/1065326/> (2013-11-14)
10. <http://articles.latimes.com/2013/jun/28/opinion/la-oe-rohac-egypt-morsi-20130628> (2013-10-07)
<http://blogs.lse.ac.uk/mec/> (2013-11-05)
11. <http://carnegieendowment.org/2013/07/03/egypt-and-c-word/gd5h> (2013-11-12)
12. <http://carnegieendowment.org/2013/07/04/after-egyptian-coup/gd97> (2013-10-15)
13. <http://carnegie-mec.org/2013/07/01/how-egypt-s-reform-process-stalled/gcwz> (2013-10-10)
14. http://csis.org/files/publication/130527_Iran_Gulf_Mil_Bal_III_0.pdf (2013-11-15)
15. <http://edition.cnn.com/2013/07/01/world/meast/egypt-protests/> (2013-10-15)
16. <http://egypt.electionnaire.com/parties/?id=11> (2013-10-17)
17. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/3/12/75959/Business/Economy/Egypt-Forex-Reserves-affected-by-imports,-gold-pri.aspx> (2013-10-07)
18. <http://english.ahram.org.eg/NewsContent/33/104/26701/Elections-/Political-Parties/The-Egyptian-Current%20.aspx> (2013-10-09)
19. <http://english.ahram.org.eg/News/74585.aspx> (2013-10-12)
20. <http://english.alarabiya.net/en/views/news/middle-east/2013/07/03/Why-Cairo-is-not-burning-yet-.html> (2013-10-18)
21. http://en.noclibya.com.ly/index.php?option=com_content&task=view&id=68&Itemid=0 (2013-11-08)
22. http://eur-lex.europa.eu/LexUriServ/site/en/oj/2005/l_340/l_34020051223en00640066.pdf (2013-10-17)
23. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2011-sortable> (2013-10-12)
24. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2012-sortable> (2013-10-12)
25. <http://ffp.statesindex.org/rankings-2013-sortable> (2013-10-12)
26. <http://finance.yahoo.com/news/analysis-egypt-relies-gulf-aid-090355107.html> (2013-11-07)
27. [http://hat4uk.wordpress.com/2012/01/17/turkey-why-erdogonomics-are-about to-burst-his-own-bubble/](http://hat4uk.wordpress.com/2012/01/17/turkey-why-erdogonomics-are-about-to-burst-his-own-bubble/) (2013-11-14)
28. <http://hiwarportal.dedi.org.eg/key/the-construction-and-development-party-al-jamaah-al-islamiya/> (2013-10-17)
29. <http://jurist.org/dataline/2013/07/steven-aiello-egypt-aid.php> (2013-10-27)
30. <http://icmu.nyc.gr/%20Egyptian-general-says-entering-Gaza-is-a-political-decision> (2013-11-10)
31. <http://icmu.nyc.gr/%20Erdogan%2C-Israel-and-Egypt> (2013-11-14)
32. http://idsa.in/idsacomments/IranEgyptRapprochement_ragarwal_080313 (2013-11-17)
33. <http://iranprimer.usip.org/resource/iran-and-syria> (2013-11-17)

34. <http://media.hoover.org/sites/default/files/documents/CLM39MS.pdf> (2013-11-17)
35. <http://mepc.org/articles-commentary/commentary/egypts-economy-looks-2013?print> (2013-10-10)
36. <http://mondoweiss.net/2013/08/us-aid-to-egypt-is-not-for-egypt-but-israel-jj-goldberg-explains.html> (2013-11-12)
37. <http://news.sky.com/story/1111276/egypt-coup-islamists-call-for-a-mass-protest> (2013-11-06)
38. <http://news.sky.com/story/1113204/egypt-cabinet-jobs-for-muslim-brotherhood> (2013-10-31)
39. <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Egypt-Better-Prepared-for-Future-after-Power-Change.html> (2013-11-12)
40. <http://oilprice.com/Geopolitics/Africa/Further-Attempts-to-Destabilize-Egypt.html> (2013-10-12)
41. <http://oilprice.com/Latest-Energy-News/World-News/Ethiopia-Ignores-Egypt-Empty-Threats-and-Continues-with-Construction-of-Dam.html> (2013-11-17)
42. <http://oxfamblogs.org/fp2p/what-to-read-and-watch-on-egypt/> (2013-10-30)
43. <http://rt.com/news/cairo-clashes-killed-report-575/> (2013-10-24)
44. <http://rt.com/op-edge/syria-saudi-conflict-region-iran-407/> (2013-11-15)
45. <http://thelead.blogs.cnn.com/2013/07/03/former-egyptian-general-military-has-no-plans-to-run-the-country/> (2013-11-12)
46. <http://ufdc.ufl.edu/UF00091523/00646> 82013-10-21)
47. <http://www.albawaba.com/news/egypt-muslim-brotherhood-534336> (2013-11-07)
48. <http://www.aljazeera.com/indepth/features/2013/06/2013615122844106819.html> (2013-10-09)
49. <http://www.aljazeera.com/indepth/opinion/2013/11/morsi-court-trial-error-20131114636919424.html> (2013-11-07)
50. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201371122823125310.html> (2013-10-17)
51. <http://www.aljazeera.com/news/middleeast/2013/07/201372013042628686.html> (2013-11-20)
52. <http://www.al-monitor.com/pulse/originals/2013/04/muslim-brotherhood-judiciary-purge-egypt.html> (2013-10-12)
53. <http://www.amwalalghad.com/en/news/egypt-news/20694-egypt-rejects-military-intervention-in-syria.html> (2013-11-20)
54. <http://www.bbc.co.uk/news/world-europe-22938860> (2013-11-14)
55. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-16665748> (2013-11-03)
56. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-20554079> (2013-10-11)
57. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23125387> (2013-10-14)
58. <http://www.bbc.co.uk/news/world-middle-east-23131953> (2013-10-12)
59. <http://www.bi-me.com/main.php?c=3&cg=4&t=1&id=62411> (2013-11-07)
60. <http://www.bloomberg.com/news/2013-06-23/egypt-military-says-it-may-intervene-to-prevent-conflict.html> (2013-10-28)
61. <http://www.bloomberg.com/news/2013-06-28/thousands-rally-in-cairo-as-violence-flares-in-alexandria.html> (2013-10-12)
62. <http://www.bloomberg.com/news/2013-08-05/turkey-court-jails-ex-generals-for-plotting-coup-against-erdogan.html> (2013-11-14)
63. <http://www.brandeis.edu/crown/publications/meb/MEB55.pdf> (2013-10-31)
64. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/253202/Hamas> (2013-11-10)

65. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/295755/Islamic-Salvation-Front> (2013-10-27)
66. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/399387/Muslim-Brotherhood> (2013-10-25)
67. <http://www.britannica.com/EBchecked/topic/913988/Recep-Tayyip-Erdogan> (2013-11-14)
68. <http://www.businessweek.com/news/2013-07-02/egypt-s-mursi-asks-military-to-withdraw-two-day-ultimatum> (2013-10-14)
69. <http://www.cato.org/blog/egypt-its-economy-stupid> (2013-10-10)
70. <http://www.cato.org/blog/muslim-brotherhoods-legacy-controls-shortages-inflation> (2013-10-05)
71. <http://www.cfr.org/egypt/egypts-muslim-brotherhood/p23991> (2013-10-21)
72. <http://www.cfr.org/israel/hamas/p8968> (2013-11-10)
73. http://www.cftau.org/wp-content/uploads/pdfs/Directors_Brief_Egypt_Prof_Uzi_Rabi%20%20040713.pdf (2013-10-31)
74. <https://www.cia.gov/library/publications/the-world-factbook/geos/eg.html> (2013-10-09)
75. <http://www.conocophillips.com/who-we-are/Pages/default.aspx> (2013-11-09)
76. <http://www.constitutionnet.org/country/constitutional-history-egypt> (2013-10-09)
77. http://www.constitutionnet.org/files/final_constitution_30_nov_2012_-english_-idea.pdf (2013-10-11)
78. <http://www.csmonitor.com/USA/Foreign-Policy/2013/0820/Crisis-in-Egypt-US-seeks-to-preserve-influence.-Is-there-any-left> (2013-11-12)
79. <http://www.csmonitor.com/World/Middle-East/2013/0628/Islamists-anti-Morsi-protesters-end-week-on-alarms-note> (2013-10-14)
80. <http://www.csmonitor.com/World/Security-Watch/Backchannels/2013/0225/Egypt-s-economy-is-collapsing-and-no-one-is-stopping-it> (2013-10-10)
81. <http://www.dailymaverick.co.za/article/2013-07-04-egypt-crisis-is-erdogans-worst-nightmare/#.Uno78NJ968> p (2013-11-14)
82. <http://www.dailynewsegypt.com/2013/07/08/al-nour-party-withdraws-from-al-sisis-roadmap/> (2013-10-27)
83. <http://www.dailynewsegypt.com/2013/11/10/outside-looking-in-an-international-perspective-on-egypts-economy/> (2013-11-04)
84. <http://www.defenseone.com/threats/2013/08/hagel-admits-us-influence-egypt-limited/68924/> (2013-11-12)
85. <http://www.doingbusiness.org/data/exploreeconomies/egypt/> (2013-10-10)
86. <http://www.economist.com/blogs/erasmus/2013/07/islam-egypt-and-political-theory> (2013-10-05)
87. <http://www.economist.com/news/briefing/21580533-egyptian-army-widespread-popular-support-has-ended-presidency-muhammad-morsi> (2013-11-06)
88. <http://www.egyig.com/en/> (2013-10-17)
89. <http://www.egyptindependent.com/news/egyptian-court-approves-new-political-parties> (2013-10-17)
90. <http://www.egyptindependent.com/news/jamaa-al-islamiya-field-150-parliamentary-candidates> (2013-10-17)
91. <http://www.egyptindependent.com/news/jama-al-islamiya-we-will-fight-sharia-even-if-blood-shed> (2013-10-17)

92. <http://www.english.rfi.fr/africa/20121213-army-egypt-politically-neutral> (2013-11-05)
93. http://www.erf.org.eg/CMS/uploads/pdf/1194810121_Hazem_El_Beblawi_CV_07.pdf (2013-10-29)
94. http://www.etc-cte.ec.gc.ca/databases/Oilproperties/pdf/WEB_Es_Sider.pdf (2013-11-08)
95. <http://www.fas.org/sgp/crs/mideast/RL33533.pdf> (2013-11-15)
96. <http://www.firstenergystfinancial.com/news/story/54005-egypt-army-declares-state-emergency-suez-after-islamist-attackstate-tv> (2013-11-10)
97. <http://www.forbes.com/sites/dougbandow/2013/08/19/for-president-obama-and-congress-to-subsidize-egypt-today-is-to-underwrite-murder/> (2013-11-03)
98. <http://www.forbes.com/sites/stratfor/2013/07/09/the-weakening-of-egypts-military-state/> (2013-11-07)
99. <http://www.foreignaffairs.com/articles/139555/nathan-j-brown/redoing-the-egyptian-revolution> (2013-11-03)
100. <http://www.foreignpolicyjournal.com/2013/07/09/egypts-predicament/> (2013-11-05)
101. <http://www.foxnews.com/world/2013/11/12/egypt-announces-end-state-emergency/?intcmp=latestnews> (2013-11-07)
102. <http://www.freepatentsonline.com/article/Harvard-International-Review/167969662.html> (2013-11-17)
103. <http://www.ft.com/intl/cms/s/0/7ffac226-adab-11e2-a2c7-00144feabdc0.html#axzz2spMgQQEj> (2013-10-12)
104. <http://www.gatestoneinstitute.org/3641/muslim-persecution-of-christians-january-2013> (2013-10-11)
105. <http://www.globalresearch.ca/the-geopolitics-of-water-in-the-nile-river-basin/25746> (2013-11-17)
106. <http://www.gloria-center.org/1997/07/kostiner-1997-07-08/> (2013-11-15)
107. <http://www.google.com/hostednews/afp/article/ALeqM5gLzgMRN5vmANBUJBTJJqvayXqWEg?docId=CNG.0f69b85278e292f4cec1b79291e88739.671&hl=en> (2013-10-10)
108. <http://www.haaretz.com/news/middle-east/.premium-1.533673> (2013-11-10)
109. <http://www.hamptoninstitution.org/egyptunderempirepartthree.html#.UvdexWJ5Pul> (2013-10-10)
110. <http://www.hess.com/operations/default.aspx> (2013-11-09)
111. <http://www.hsdl.org/?view&did=732139> pp. 35-58. (2013-11-10)
112. http://www.huffingtonpost.com/2013/01/28/black-bloc-egypt-masked-protesters_n_2568909.html (2013-10-12)
113. http://www.iai.it/pdf/mediterraneo/MedPro/MedPro-technical-paper_04.pdf (2013-10-12)
114. <http://www.ibtimes.com/egypts-economy-after-morsi-ouster-quick-decisions-needed-1334533?fs=ce89e> (2013-10-06)
115. http://www.ifes.org/Content/Publications/White-Papers/2011/~media/Files/Publications/White%20Paper Report/2011/2011_egypt_briefing_paper_II.pdf (2013-10-10)
116. <http://www.imf.org/external/np/fad/subsidies/index.htm> (2013-10-10)
117. <http://www.intlawgrrls.com/2012/12/egyptian-judicial-independence-rule-of.html> (2013-10-12)
118. <http://www.invest.gov.tr/en-us/turkey/factsandfigures/pages/economy.aspx> (2013-11-14)

119. <http://www.irdiplomacy.ir/en/page/1918084/Muslim+Brotherhood%E2%80%99s+Failure.html> (2013-11-11)
120. [http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-\(alliance-for-egypt\)](http://www.jadaliyya.com/pages/index/3172/islamist-bloc-(alliance-for-egypt)) (2013-10-17)
121. <http://www.jewishpress.com/news/egyptians-may-shut-suez-canal-as-bar-to-vests-anti-assad-efforts/2013/08/28/> (2013-11-20)
122. <http://www.jpost.com/Breaking-News/Egypt-s-interim-government-re-opens-Syria-embassy-319212> (2013-11-20)
123. http://www.juancole.com/2013/07/egypt-revolution-democracy.html?utm_source=feedburner&utm_medium=feed&utm_campaign=Feed%3A+juancole%2Fyymbn+%28Infor (2013-10-25)
124. <http://www.maannnews.net/eng/ViewDetails.aspx?ID=611041> (2013-11-14)
125. http://www.marathonoil.com/Global_Operations/Libya/Operations/ (2013-11-08)
126. <http://www.meforum.org/3527/egypt-economic-ruin> (2013-10-10)
127. <http://www.meforum.org/3134/turkey-economic-miracle> (2013-11-14)
128. <http://www.merip.org/mer/mer240/brotherhood-goes-parliament> (2013-10-12)
129. <http://www.merip.org/mer/mer205/what-political-islam> (2013-10-21)
130. <http://www.middleeastmonitor.com/news/africa/7372-egyptian-army-expands-operations-in-sinai> (2013-11-10)
131. <http://www.netcomuk.co.uk/~jpap/deegan.htm> (2013-11-17)
132. <http://www.newrepublic.com/article/113762/egypt-coup-mohamed-morsi-out-muslim-brotherhood-disarray> (2013-10-20)
133. <http://www.newsmax.com/Newsfront/corker-engel-egypt-coup/2013/08/25/id/522140> (2013-11-12)
134. <http://www.npr.org/blogs/parallels/2013/07/03/198420406/egypt-s-military-reasserts-its-enduring-power> (2013-11-06)
135. http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?hp&_r=2& (2013-10-15)
136. http://www.nytimes.com/2013/07/02/world/middleeast/egypt-protests.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-10-15)
137. http://www.nytimes.com/2013/07/04/world/middleeast/egypt.html?hp&_r=2& (2013-10-20)
138. http://www.nytimes.com/2013/07/10/world/middleeast/aid-to-egypt-from-saudis-and-emiratis-is-part-of-struggle-with-qatar-for-influence.html?pagewanted=all&_r=0 (2013-11-15)
139. <http://www.project-syndicate.org/commentary/egypt-s-broken-economy> (2013-11-06)
140. <http://www.project-syndicate.org/commentary/high-hopes-and-large-disappointments-for-egypt-by-mohamed-a-el-erian> (2013-10-07)
141. <http://www.project-syndicate.org/commentary/lessons-for-egypt-s-next-government-by-ishac-diwan-and-hedilarbi-d9809302217098700c9a8ce8> (2013-11-05)
142. http://www.rand.org/content/dam/rand/pubs/monographs/2012/RAND_MG1247.pdf (2013-10-21)
143. <http://www.reuters.com/article/2011/07/17/us-egypt-minister-factbox-idUSTRE76G18Z20110717> (2013-10-30)
144. <http://www.reuters.com/article/2013/07/03/us-egypt-protests-idUSBRE95Q0NO20130703> (2013-10-20)

145. <http://www.rieas.gr/research-areas/global-issues/greek-studies-gr/1672-turkey-as-a-regional-power-neo-ottomanism-in-action.html> (2013-11-17)
146. <http://www.salmanmasalman.org/wp-content/uploads/2013/02/NileBasinCooperativeFrameworkAgreementArticlePublished2.pdf> (2013-11-17)
147. http://www.sant.ox.ac.uk/esc/docs/Dahrendorf_A.ClarkEssay.pdf (2013-11-03)
148. <http://www.saudigazette.com.sa/index.cfm?method=home.regcon&contentid=20130630171728> (2013-10-15)
149. <http://www.sis.gov.eg/En/Templates/Articles/tmpArticles.aspx?ArtID=3092#.UvdsNmJ5Puk> (2013-10-11)
150. <http://www.spiegel.de/international/world/interview-with-egyptian-politician-mohamed-elbaradei-a-909976.html> (2013-10-28)
151. <http://www.strategic-culture.org/pview/2013/07/05/egypt-deeper-uncertainty-or-ray-of-hope.html> (2013-10-10)
152. <http://www.strategicstudiesinstitute.army.mil/pdf/files/pub752.pdf> (2013-11-12)
153. <http://www.theblaze.com/stories/2013/07/03/morsi-adviser-says-military-coup-is-underway/> (2013-11-04)
154. <http://www.theguardian.com/world/2013/feb/09/violent-salafists-threaten-arab-spring-democracies> (2013-10-27)
155. <http://www.theguardian.com/world/2013/sep/07/egypt-suspected-militants-sinai> (2013-11-10)
156. <http://www.thenational.ae/thenationalconversation/comment/no-victor-no-vanquished-in-egypts-current-transition> (2013-11-05)
157. http://www.thestar.com/news/world/2011/03/20/constitutional_amendments_approved_in_egypt_referendum.html (2013-10-10)
158. <http://www.timesofisrael.com/egyptian-foreign-minister-resigns-as-morsi-remains-defiant/> (2013-10-17)
159. <http://www.todayzaman.com/news-317955-the-battle-between-the-president-and-judges.html> (2013-10-12)
160. http://www.ucdp.uu.se/gpdatabase/gpcountry.php?id=50®ionSelect=10-Middle_East (2013-10-17)
161. <http://www.vaughns-1-pagers.com/politics/us-foreign-aid.htm> (2013-11-12)
162. <http://www.voanews.com/content/common-threats-keep-egypt-us-relations-going/1767997.html> (2013-11-12)
163. <http://www.voanews.com/content/egypt-morsi-protests-speech/1690114.html> (2013-10-12)
164. <http://www.vocativ.com/07-2013/its-the-egyptian-economy-stupid/> (2013-10-06)
165. http://voiceofrussia.com/news/2013_07_29/State-of-emergency-likely-to-be-introduced-in-Sinai-Cairo-1735/ (2013-11-10)
166. <http://www.volokh.com/category/freespeech/blasphemy/page/2/> (2013-10-11)
167. <http://washingtonbureau.typepad.com/jerusalem/2008/12/olmert-aide-supports-free-gaza.html> (2013-10-27)
168. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/in-power-but-not-in-control> (2013-10-12)
169. <http://www.washingtoninstitute.org/policy-analysis/view/whos-who-in-the-muslim-brotherhood> (2013-10-25)
170. <http://www.worldbank.org/en/country/egypt/overview> (2013-10-12)